

MASTEROPPGAVE
M1GLU18
Master i Profesjonsrettet pedagogikk
Mai 2023

«I en perfekt verden skal jo dette trekkes inn i hvert fag og være en
selvfølgelighet i skolen»

En kvalitativ studie av fire læreres erfaringer med undervisning om kjønnsmangfold.

“In a perfect world this should naturally be incorporated in school and
in every subject”

A qualitative study of four teachers' experiences with teaching about gender diversity.

Akademisk masteroppgave
30 studiepoeng

Nova Bakken Johansen

OSLOMET

OsloMet – storbyuniversitetet

Fakultet for lærerutdanning og internasjonale studier
Institutt for grunnskole- og faglærerutdanning

Førord

Fem år på lærerutdanningen er over og jeg er klar for et nytt kapittel i livet. Tiden på studiet har vært lærerik og utfordrende, men mest av alt veldig fin. De opplevelsene jeg har hatt og erfaringene jeg har gjort meg i løpet av utdanningen har bidratt til å forme meg som både person og lærer. Med denne masteroppgaven markerer jeg nå slutten på livet som student, og derfor ønsker jeg å takke de menneskene som har hjulpet meg med å bli ferdig.

Aller først vil jeg takke informantene mine, som tok seg tid til å bli intervjuet i en hektisk lærehverdag. Uten deres åpenhet og refleksjoner hadde ikke denne masteroppgaven blitt til. Dere har bidratt med verdifulle perspektiver, som jeg selv vil ta med meg inn i læreryrket.

Deretter vil jeg takke veilederen min, Cecilie Pedersen Dalland, for støtte, verdifulle innspill og oppmuntrende ord. Takk for at du har hjulpet meg med å holde fokus og se viktige sammenhenger.

Takk til Elias for korrekturlesing og nyttige innspill.

Til slutt vil jeg takke den fine studiegjengen min. Når motivasjonen har vært på bunn, er det takket være dere jeg har klart å komme meg på skolen for å skrive. Tiden min på OsloMet hadde virkelig ikke vært den samme uten dere.

Nova Bakken Johansen

Mai 2023

Sammendrag

Mye tyder på at dagens skole er preget av å være heteronormativ, og forskning viser at elever som bryter med normene for kjønn er spesielt utsatt når det gjelder mobbing og diskriminering i skolen. Noen av skolens viktigste oppgaver er å legge til rette for en undervisningspraksis som inkluderer alle elever, og som motvirker og forebygger diskriminering. Denne masteroppgaven har derfor som hensikt å belyse undervisning om kjønns mangfold gjennom lærerperspektivet, og oppgavens problemstilling lyder som følger: *Hvordan forstår fire lærere kjønn, og hvilke erfaringer har de med undervisning om kjønns mangfold?* For å kunne svare på denne problemstillingen har det blitt foretatt kvalitative dybdeintervjuer med fire lærere som underviser på mellomtrinnet.

Studien viser at lærerne har en forståelse av kjønn som noe mer enn to de binære kategoriene «mann» og «kvinne». Denne forståelsen påvirker undervisningen til lærerne, men i varierende grad. Studien viser likevel at det er noen tydelige fellestrekk når det gjelder lærernes erfaringer med undervisning om kjønns mangfold. For det første blir kjønns mangfold undervist om i liten grad, og det er ikke en del av den generelle undervisningen til lærerne. For det andre opplever lærerne en manglende kompetanse i å undervise om kjønns mangfold, noe som har innvirkning på hvor mye det vektlegges i undervisningen. Studien viser også at lærerne synes det er utfordrende å undervise om kjønns mangfold, noe som gjør at de kjenner på en usikkerhet knyttet til å tematisere kjønns mangfold i undervisningen. Lærerne ser derimot på kjønns mangfold som et viktig tema i skolen og har et ønske om hvordan en ideell undervisningssituasjon om kjønns mangfold skal være, men opplever ikke at det er realiteten i dagens skole. Studiens funn indikerer at det kan være behov for tydeligere føringer når det gjelder hvordan man kan undervise om kjønns mangfold i skolen, samt et behov for et kompetanseløft for lærere.

Abstract

It seems like today's school is characterized by being heteronormative, and research shows that gender diverse students are particularly vulnerable to bullying and discrimination in school. Some of the school's most important tasks are to facilitate a teaching practice that includes all students and counteracts discrimination. Therefore, the purpose of this master's thesis is to shed light on teaching about gender diversity from the perspective of teachers, and the research question is as follows: *How do four teachers understand the term gender, and what experiences do they have with teaching about gender diversity?* To answer this research question, qualitative in-depth interviews have been conducted with four teachers who teach at upper primary school.

This study shows that the teachers understand gender as something more than the two binary categories "male" and "female." This understanding influences the teachers' teaching approach, although to varying degrees. Nevertheless, the study shows some clear similarities in the teachers' experiences with teaching about gender diversity. Firstly, gender diversity is taught to a limited extent and is not a part of the teachers' general teaching approach. Secondly, the teachers experience a lack of competence in teaching about gender diversity, which leads to a lack of emphasis on the topic in their teaching. The study also reveals that the teachers find it challenging to teach about gender diversity, which results in uncertainty when addressing the topic in the classroom. However, the teachers view gender diversity as an important topic in school and have an ideal vision of how teaching about gender diversity should be, but they do not perceive it as the reality in today's schools. The findings of the study indicate a need for clearer guidelines on how to teach about gender diversity in schools, as well as a need for teachers to enhance their competence in this area.

Innholdsfortegnelse

1 Innledning	7
1.1 Problemstilling og begrunnelse for valg av tema	8
1.3 Oppgavens oppbygning	9
2 Tidligere forskning	10
2.1 Betydningen av lærernes holdning til kjønns mangfold	10
2.2 Effekten av gjentakende undervisning om kjønns mangfold	11
3 Teoretisk innramming	12
3.1 Kjønn og kjønns mangfold	12
3.1.1 Kjønn som sosial konstruksjon	13
3.1.2 Begrepet kjønns mangfold	14
3.1.3 Kjønns mangfold i læreplanen	15
3.2 Heteronormativitet	16
3.3 Antidiskriminerende undervisning	18
3.3.1 Undervisning for den andre	18
3.3.2 Undervisning om den andre	19
3.3.3 Undervisning som er kritisk overfor privilegering og andregjøring	20
3.3.4 Undervisning som endrer elever og samfunn	20
3.3.5 Kritisk mangfoldskompetanse	21
3.5 Kontroversielle temaer i undervisningen	22
3.6 Oppsummering av kapitlet	23
4 Metodisk tilnærming	25
4.1 Kvalitativt forskningsdesign	25
4.1.1 Intervju som metode	26
4.2 Datainnsamling	26
4.2.1 Rekruttering og utvalg	26
4.2.2 Gjennomføring av intervjuer	27
4.3 Bearbeiding av datamaterialet	28
4.3.1 Transkribering og analyse	29
4.4 Metodiske refleksjoner	30
4.4.1 Reliabilitet	30
4.4.2 Validitet	31
4.4.3 Etske refleksjoner	32

5 Presentasjon av funn	34
5.1 Lærernes forståelse av kjønn	34
5.2 Kjønnsmangfold er ikke en del av den generelle undervisningen.....	36
5.2.1 Kjønnsmangfold - et adskilt tema	36
5.2.2 Hvordan lærerne har jobbet med kjønnsmangfold.....	37
5.2.3 Bruk av inkluderende språk	39
5.3 Manglende kompetanse i å undervise om kjønnsmangfold.....	40
5.3 Undervisning om kjønnsmangfold er utfordrende	42
5.3.1 Å undervise på en måte som ikke bidrar til å skape større distanse.....	43
5.3.2 Toleranse blant elever	43
5.4 Ideell vs. virkelig undervisningssituasjon om kjønnsmangfold.....	46
5.5 Oppsummering av kapittelet	48
6 Drøfting av studiens funn.....	50
6.1 Lærernes forståelse av kjønn	50
6.2 Kjønnsmangfold er del av den generelle undervisningen.....	51
6.2.1 Undervisning for og om de andre.....	52
6.2.2 Undervisning som er kritisk og bidrar til endring.....	53
6.3 Manglende kompetanse i å undervise om kjønnsmangfold.....	54
6.4 Undervisning om kjønnsmangfold er utfordrende	56
6.5 Den ideelle verden vs. virkelig undervisningssituasjon	58
6.5.1 Læreplanens føringer	59
7 Oppsummering og avslutning.....	61
7.1 Studiens begrensinger og forslag til videre forskning.....	62
Referanseliste	64
Vedlegg 1: Intervjuguide.....	68
Vedlegg 2: Vurdering fra NSD	70
Vedlegg 3: Informasjonsskriv og samtykkeerklæring	71

1 Innledning

Skolen er en av de viktigste sosiale arenaene i samfunnet vårt, og den skal være et sted hvor alle barn og unge skal føle seg trygge og inkluderte. Opplæringslova (1998) fastslår blant annet at opplæringen skal fremme likestilling og bekjempe alle former for diskriminering. Dette blir også understreket i læreplanens overordnede del. Verdigrunnlaget for opplæringen vektlegger menneskeverdet og understreker at alle elever skal behandles likt og beskyttes mot diskriminering, samt oppleve tilhørighet i skolen (Kunnskapsdepartementet, 2017). Mangfoldet av elever må tas hensyn til, og forskjeller må anerkjennes og verdsettes. Som lærere har vi derfor et viktig ansvar når det gjelder å legge til rette for en undervisning som både er inkluderende og som bidrar til å motvirke fordommer og negative holdninger i samfunnet. I dag er prinsippet om en inkluderende skole for alle elever et sentralt mål, og det er langt på vei politisk konsensus om at den norske skolen skal kunne romme et stort mangfold av elever. Selv om flesteparten av norske elever trives godt på skolen i dag, finnes det også elever som mistrives (Utdanningsdirektoratet, 2023). Årsakene til det kan være mange, men det kan blant annet skyldes at elevene er utsatt for ulike former for diskriminering og mobbing.

I nyere tid har det blitt mer kunnskap i samfunnet om at ikke alle mennesker identifiserer seg som det biologiske kjønn omverdenen ser og forventer at de er, altså at de ikke er cispersoner. Det å være cisperson innebærer at man identifiserer seg som det kjønn man ble tildelt ved fødselen (Arntzen & Renolen, 2018). Noen barn og unge kan for eksempel føle seg som et annet kjønn enn de ble tildelt ved fødselen, noen kan føle seg som både gutt og jente, og noen identifiserer seg verken som gutt eller jente. Både norsk og internasjonal forskning viser at mange av dem som bryter med normene for kjønn opplever fordommer, utenforskap og diskriminering i samfunnet, og at de i større grad enn den øvrige befolkningen har utfordringer knyttet til psykisk helse (Anderssen et al., 2021; Day et al., 2018; Fladmoe, 2019). Selv om den norske befolkningen i stor grad har et inkluderende og raust syn på personer som bryter med normene for kjønn, er likevel barn og unge som bryter med normene for kjønn mer utsatt for mobbing og diskriminering i skolen (Bufdir, 2020). Det å fokusere på kjønns mangfold i skolen kan være en viktig del av en større innsats for å skape et mer mangfoldig og inkluderende samfunn. I tillegg kan det å inkludere kjønns mangfold i skolen bidra til å motvirke diskriminering mot mennesker som bryter med normene for kjønn, og samtidig sikre at alle elever føler seg inkludert og ivaretatt i skolen.

1.1 Problemstilling og begrunnelse for valg av tema

I denne masteroppgaven belyser jeg temaet kjønns mangfold, og problemstillingen min er som følger: *Hvordan forstår fire lærere kjønn, og hvilke erfaringer har de med undervisning om kjønns mangfold?*

Idéen bak oppgaven kommer fra en interesse for mangfold som jeg har hatt under hele studieløpet mitt, samt en egen oppfatning av at skolen har en sentral rolle i å utvikle et inkluderende og demokratisk samfunn. Som lærer er jeg opptatt av å fremme gode holdninger og å ha et inkluderende klasserom hvor mangfold blir sett på som en ressurs. Noe av det jeg er opptatt av som lærer er at skolen kan bidra til at elevene danner et grunnlag for å bli mennesker som kan kjenne på tilhørighet og føle seg akseptert i samfunnet, samt akseptere og ha forståelse for andres ulikheter. I praksis har jeg derimot opplevd å stå i klasserom hvor vi har snakket om temaer knyttet til kjønn og seksualitet, der det har kommet frem fordomsfulle ytringer fra elever. Dette syns jeg har vært vanskelig å stå i, fordi jeg er usikker på hvordan jeg skal håndtere slike situasjoner. Jeg vil rette et lys mot kjønns mangfold i skolen, fordi jeg mener at dette er noe som har blitt tematisert alt for lite i lærerutdanningen. Statistikk fra Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet (2022) viser blant annet at det har vært en økning på antall tilfeller av endring av juridisk kjønn eller kjønnsbekreftende behandling. Det er dermed sannsynlig at man som lærer kommer til å ha én eller flere elever som faller utenfor normene for kjønn i sitt klasserom. Derfor synes jeg det er synd at kjønns mangfold ikke har blitt tematisert mer gjennom lærerutdanningen. På bakgrunn av dette antar jeg derfor at læreres kompetanse på området, samt hvor mye de vektlegger det i egen undervisning varierer i stor grad.

Det har i tillegg blitt fremmet et behov for større fokus på likestilling knyttet til kjønns mangfold i skolen, og for mer kompetanse om lærerens og skolens praksis knyttet til kjønn og kjønns mangfold (NOU 2019: 19, s. 12). Dette kommer frem i utredningen *Jenterom, gutterom og mulighetsrom* som ble publisert i 2019 av #UngIdag-utvalget. Denne utredningen slår også fast at det er et behov for å øke lærernes kompetanse om kjønn og kjønns mangfold. På bakgrunn av dette har jeg derfor valgt å belyse undervisning om kjønns mangfold gjennom lærerperspektivet, og ønsker dermed å bidra med økt kunnskap om læreres undervisningspraksis. Med utgangspunkt i lærernes forståelse og erfaringer ønsker jeg også å

bidra med kunnskap som kan legge til rette for undervisning som fremmer kjønnsmangfold og som motvirker diskriminering.

1.3 Oppgavens oppbygning

Oppgaven er delt i seks kapitler. I påfølgende kapittel vil jeg trekke frem tidligere forskning som er aktuelt for denne studien. I tredje kapittel redegjør jeg for oppgavens teoretiske rammeverk, som senere vil bli brukt til å drøfte studiens funn. Etter dette, i oppgavens fjerde kapittel, beskriver jeg studiens forskningsdesign og de metodiske valgene jeg har gjort underveis i prosjektet. I det femte kapitlet presenterer jeg studiens funn, og i sjette kapittel drøfter jeg disse funnene i lys av teori. I oppgavens siste kapittel oppsummerer jeg oppgaven, og komme med forslag til videre forskning.

2 Tidligere forskning

Fordi problemstillingen min handler om læreres forståelse av kjønn og undervisningspraksis knyttet til kjønns mangfold, vil jeg i dette kapittelet trekke frem tre studier som belyser dette. Funnene i disse studiene fokuserer på hvilken betydning læreren, lærerens holdninger til kjønns mangfold og hvorvidt de anerkjenner og tar opp tematikk knyttet til kjønns mangfold i undervisningen kan ha.

2.1 Betydningen av lærernes holdning til kjønns mangfold

Poteat, Slaatten og Breivik (2019) har gjennomført en kvantitativ studie hvor 283 lærere fordelt på 16 norske skoler deltok. Hensikten med denne studien var å undersøke hvordan lærere forholder seg til homofobisk språkbruk, og hvilken innvirkning det har på skolemiljøet. Det ble undersøkt om ulikhetene blant læreres praksis og hvorvidt de velger å slå ned på mobbing og diskriminering knyttet til kjønnsidentitet og seksuell legning har betydning for skoletrivselen til de elevene som bryter med normene for kjønn og seksualitet. I studien kommer det frem at det har en stor effekt på disse elevene sin trivsel dersom lærere uttrykker en positiv holdning til kjønns- og seksualitets mangfold, aktivt griper inn mot homofobisk språkbruk og mobbing, samt at de også diskuterer språkbruk og diskriminering i klasserommet. Studiens funn viser i tillegg at om lærere får opplæring om homofobisk språkbruk og diskriminering, kan det bidra til at lærerne mer konsekvent griper inn mot mobbing knyttet til kjønn og seksualitet, samt at de også implementerer diskusjoner om dette i klasserommet.

Ullman (2017) gjennomførte en studie i Australia som blant annet undersøkte marginalisering av elever som bryter med normene for kjønn, og hvordan dette kan påvirke både sosiale og faglige resultater. Målet med studien var å undersøke hvordan skolemiljøet, læreres holdninger og hvorvidt kjønns mangfold blir inkludert i skolen har innvirkning på ungdommer som bryter med normene for kjønn. Studien baserte seg på en spørreundersøkelse, blant 704 ungdommer. Resultater fra studien viser at lærerens syn på og holdninger til kjønns mangfold hadde en betydelig innvirkning elevene som bryter med normene for kjønn sin opplevelse av tilhørighet til skolemiljøet. Elever som rapporterte om lærere med positive holdninger var betydelig mer selvsikre og motiverte på skolen, noe som understreker behovet for at lærere både skal være kunnskapsrike og støttende når det gjelder kjønns mangfold. Det konkluderes med at en positiv holdning blant lærere kan bidra til å skape et mer inkluderende skolemiljø

for elevene som bryter med normene for kjønn, og studien peker dermed på behovet for at utdanningsinstitusjoner og lærere skal være bevisste på kjønns mangfold, samt være støttende overfor elever som identifiserer seg på ulike måter.

2.2 Effekten av gjentakende undervisning om kjønns mangfold

Ryan og Bednar (2013) har forsket på hvordan elever responderer på undervisning om kjønns mangfold. De gjennomførte en casestudie i et barneskoleklasserom i USA, og undersøkte en lærer som hadde undervisning om kjønns mangfold som en del av klassens læreplan over en lengre periode. Målet med studien var å undersøke hvordan denne læreren implementerte diskusjoner om kjønns mangfold i undervisningen, og hvordan hennes elever responderte på dette. Studien viste at ved å implementere diskusjoner om kjønns mangfold til en gjentakende del av undervisningen, lærte elevene å stille spørsmålstegn ved restriktive sosiale systemer, tenke mer inkluderende om kjønns uttrykk og kjønns identitet, samt bruke disse erfaringene i andre settinger. Elevenes respons indikerer at barn i grunnskolealder er modne for en sann type undervisning. Denne studien viser at ved å inkludere undervisning om kjønns mangfold på en systematisk måte i undervisningen, kan elevene utvikle aksept og forståelse for forskjellige kjønns uttrykk og identiteter allerede i ung alder. Dette kan gjøre dem i stand til å bryte ned stereotyper og normer knyttet til kjønn, samt skape et mer inkluderende og mangfoldig læringsmiljø. Funnene understreker dermed betydningen av å implementere undervisning om kjønns mangfold for å fremme toleranse, respekt og likestilling.

3 Teoretisk innramming

I dette kapittelet skal jeg redegjøre for teoretiske perspektiver som er relevante for oppgaven. Fordi oppgaven handler om hvordan lærere forstår kjønn og hvilke erfaringer de har med kjønns mangfold i undervisningen, vil jeg først gjøre rede for begrepene kjønn og kjønns mangfold. Deretter vil jeg presentere begrepet heteronormativitet for å belyse hvorfor det kan være utfordrende å bryte med normene for kjønn i dagens samfunn. Videre vil jeg beskrive teori om antidiskriminerende undervisning, før jeg til slutt går inn på kontroversielle temaer i undervisningen.

3.1 Kjønn og kjønns mangfold

Kjønnsdefinisjon spiller en betydelig rolle i hverdagen til de fleste mennesker, uavhengig av om vi tenker over det eller ikke. Ifølge Benestad og Almås (2001) er kjønn en grunnleggende personlig egenskap ved oss som på den ene siden er av stor og vid betydning, samtidig som det kan være vanskelig å definere og avgrense. Kjønn er det vi opplever oss selv som og det vi ser ut som sosialt, det er vår psyke og vår fysiske kropp. Tradisjonelt sett har kjønn blitt forstått ut fra biologiske faktorer og de to kjønnskategoriene mann og kvinne. Denne forståelsen av kjønn har lenge vært forankret i skolen, og kan bidra til en snever forståelse av kjønn og kjønnsstereotyper (NOU 2019: 19, s. 52). En slik forståelse av kjønn blir ofte omtalt som tokjønnsmodellen, og handler om at man ser på de to biologiske kjønnskategoriene som gjensidig utelukkende, altså at man ikke tar hensyn til at en person kan identifisere seg utenfor disse kategoriene (Bufdir, 2015). Forståelsen av kjønn kan derimot omfatte betraktelig mer enn denne todelingen, da enkelte for eksempel kan definere seg som både begge kjønn eller ingen av kjønnene. Benestad og Almås (2001) mener derfor at det å definere kjønn vil være problematisk, fordi vi mennesker konkretiserer vårt eget kjønn ut ifra vår egen oppfatning og opplevelse.

Mennesker oppfatter og forstår kjønn på ulike måter. For mange vil det være mest naturlig å si at man *har* kjønn, mens andre er mer opptatt av hvordan vi mennesker *gjør* kjønn. Det engelske begrepsparet *sex – gender*, kan illustrere disse to vektleggingene og gjøre det enklere å forstå diskusjonen omkring kjønn (Dalgaard, 2016). Når det snakkes om *sex* siktes det til det biologiske kjønn og det faktumet om at vi er kroppslig ulike. *Gender* som begrep benyttes dermed om det sosialt konstruerte kjønn, altså det kjønn som skapes i kulturen. Det kan for eksempel dreie seg om kjønnsroller, og hvilke normer og verdier som er knyttet til

kjønnene. Selv om begrepsparet kan tydeliggjøre hva det snakkes om, er det derimot ulik praksis rundt hvor distinkt begrepene holdes fra hverandre, og hvilken posisjon de tilegnes (Dalgaard, 2016). Noen vil for eksempel si at kjønn først og fremst handler om gitte og stabile biologiske forhold, mens andre vil vektlegge hvordan kjønn gjøres og formes av sosiale normer og forventninger. Enkelt forklart kan vi dermed se kjønn og utvikling av kjønnsidentitet fra to perspektiver, et biologisk og et sosiologisk perspektiv (Dalgaard, 2016). I et biologisk perspektiv ses kjønn som primært biologisk definert, som noe uforanderlig og fast. I et sosiologisk perspektiv ser man derimot på kjønn som noe det blir forhandlet om, og som skapes og defineres i sosiale og kulturelle sammenhenger. Innenfor dette perspektivet blir altså kjønn forstått som noe vi *gjør*.

3.1.1 Kjønn som sosial konstruksjon

Skolen har en unik mulighet til å utfordre de sosiale strukturene som påvirker kjønn og hvilke forventninger man har til de ulike kjønnene (Grannäs & Ljungquist, 2015). Dette innebærer derimot at man som lærer har en forståelse av at kjønn ikke bare er basert på biologi, men at kjønn også er en konstruksjon av kultur og samfunn. Røthing (2014) er opptatt av hvordan vi mennesker *gjør* kjønn, og har en sosialkonstruktivistisk forståelse av kjønn. Altså ser hun på kjønn som noe som er sosialt konstruert. Det å se på kjønn som noe sosialt konstruert betyr at det er samfunnet som både lager og viderefører kjønnskategorienes betydning (Røthing, 2014). Det betyr at kjønnsidentiteten vår ikke bare er bestemt av våre biologiske kjønnsorganer, men også av de sosiale og kulturelle normene som omgir oss. Det å være "mann" eller "kvinne" er ikke bare en biologisk betinget kategori, men en samfunnsmessig konstruert identitet. Det betyr at det finnes visse forventninger og normer som er knyttet til hver av disse kategoriene, og disse normene kan variere fra kultur til kultur og over tid. Røthing (2014) mener at det er viktig å ha en forståelse av kjønn som noe som er sosialt konstruert, slik at man kan være i stand til å sette søkelys på hvordan kjønnsstereotyper blant annet kan skape diskriminering og sårbarhet for barn og unge.

I likhet med Røthing er også Nielsen (2018) opptatt av å ha et sosialkonstruktivistisk syn på kjønn. Hun mener at det å se på kjønn som en todelt struktur, der kjønn bare blir assosiert med kategoriene mann/kvinne og biologiske kjennetegn, bidrar til å opprettholde kjønnsstereotyper. For å kunne bryte opp slike stereotyper understreker også hun viktigheten av å tilnærme seg begrepet kjønn som en sosial konstruksjon. I skolen påpeker hun derimot at kan være viktig å også ha en psykososial tilnærming til kjønn. En psykososial tilnærming til

kjønn. En psykososial forståelse av kjønn innebærer å se på kjønn som noe mer enn den tradisjonelle todelingen, og erkjenner at kjønn i tillegg til å bli påvirket av sosiale og kulturelle faktorer også blir påvirket av individuelle faktorer. Denne tilnærmingen tar dermed hensyn til psykologiske aspekter i tillegg, som individuell opplevelse av kjønn. En psykososial tilnærming til kjønn i skolen vil dermed blant annet innebære at man som lærer ser på kjønn som en del av den personlige og sosiale identiteten til elevene, og at deres kjønnsidentitet danner normer og rammer for hvordan de kommuniserer, leser og forstår hverandre (Nielsen, 2018). Det å ha en psykososial forståelse av kjønn innebærer dermed at man også ser på kjønn som noe som er sosialt konstruert.

3.1.2 Begrepet kjønns mangfold

Skolen skal akseptere mangfold, men også aktivt bidra til å skape økt forståelse for mangfold (Røthing, 2020). For å kunne tematisere og synliggjøre mangfold er vi avhengig av begreper. Kjønns mangfold er et relativt nytt begrep og refererer til at det finnes en rekke ulike måter å identifisere seg på når det kommer til kjønn (Bufdir, 2021). Det betyr at det ikke bare er to mulige kategorier av kjønn, men at det finnes et bredere spekter av kjønnsidentiteter som faller utenfor dette binære systemet. Som begrep søker kjønns mangfold dermed å forklare og forstå det store mangfoldet som eksisterer når det gjelder kjønn, og står derfor i kontrast til tokjønnsmodellen (NOU 2019: 19, s. 52). Det dreier seg om å synliggjøre at det mangfoldet som finnes og at de kategoriene vi ofte blir satt i, altså kvinne eller mann, ikke stemmer overens med alle mennerskers opplevelse av egen kjønnsidentitet. Kjønns mangfold kan også omfatte personer som er mer komfortable med å uttrykke seg på en måte som ikke er tradisjonelt forbundet med deres kjønn. For eksempel kan en person som er født som kvinne, identifisere seg som kvinne, men likevel velge å presentere seg selv med en mer maskulin stil eller uttrykk. Kjønns mangfold er dermed et inkluderende begrep som synliggjør det mangfoldet som finnes og som kan bidra til å utfordre tokjønnsmodellen og de kjønnsnormene som finnes i samfunnet (NOU 2019: 19; Røthing, 2020). Begrepet skaper rom for ulike kjønnsidentiteter og kjønnsuttrykk-preferanser uten å kategorisere enkeltindividet.

Lærernes forståelse av kjønn og holdninger til kjønns mangfold vil påvirke både hvordan de underviser om det og hvilket rom de gir elevene til å *gjøre* kjønn og utforske egen kjønnsidentitet (NOU 2019: 19; Røthing, 2020). Hvis elevene blir møtt med lærere som både har kunnskap om og respekt for at kjønn kan oppleves på ulike måter, kan det bidra til at

elevene selv blir tryggere på egen kjønnsidentitet og samtidig utvikle forståelse og respekt for andres kjønnsidentitet. Det å skape rom for kjønns mangfold i skolen bidrar blant annet til å utvide mulighetsrommet for alle kjønn og åpne opp for et større mangfold av måter å være og gjøre kjønn på (NOU 2019: 19). Dette vil ha stor betydning for barn og unges livsutfoldelse. Røthing (2020) mener derfor at det er et stort behov for økt kjønnssteoretisk kompetanse blant de som arbeider med barn og unge. Dette er i tråd med NOU:19 (2019, s. 263), som mener at det trengs et kompetanseløft blant lærere for at kjønns mangfold skal få en større plass i skolen. Barn og unge gjør og forholder seg til kjønn på ulike måter. De representerer et mangfold av kjønnsidentiteter og kjønnsuttrykk, og de vil vokse opp og definere seg innen et mangfold av både kjønnsidentiteter og seksualiteter. For noen kan kjønn oppleves helt uvesentlig, mens for andre kan det oppleves helt avgjørende for deres identitet (Røthing, 2020). Følelsen av kjønn kan altså være konstituerende for hvem de er, og noe de kjenner på i det daglige. Alle barn og unge er en del av kjønns mangfoldet, men det er dem som skiller seg ut fra flertallet som gjør oss oppmerksomme på at det faktisk finnes et mangfold. Mange av de som bidrar til å synliggjøre dette mangfoldet er ekstra sårbare i oppveksten (Arntzen & Renolen, 2018). Kunnskap om hvordan dette mangfoldet gjør seg gjeldende og relevant er derfor viktig for å kunne utvikle en pedagogisk praksis om inkluderer alle og som fremmer kjønns mangfold.

3.1.3 Kjønns mangfold i læreplanen

Skolens læreplaner kan forstås som rådende idealer som gjenspeiler storsamfunnets normer og verdier. Hvordan kjønn kommer til uttrykk i læreplanen, kan derfor ses som et uttrykk for hvordan samfunnet forstår kjønn, og hva elevene burde lære om det (Røthing, 2014). Hvordan kjønn kommer til uttrykk i læreplanen vil også ha betydning for i hvilken grad og på hvilken måte kjønn blir tematisert i læremidlene, som videre vil ha betydning for hvilke muligheter lærerne har til å undervise om det. Røthing (2020) hevder blant annet at lærebøkene er for lite oppdatert og tematiserer kjønn- og seksualitets mangfold i liten grad. Hun mener dette skyldes at læreplanen er smal og uklar når det kommer til kjønns mangfold. Begrepet blir ikke eksplisitt brukt, men det finnes kompetansemål som indikerer at kjønns mangfold skal tematiseres. Disse kompetansemålene finner vi i naturfag etter 4.trinn og i samfunnsfag etter 7.trinn:

«samtale om likheter og ulikheter mellom kjønnene, om **kjønnsidentitet** og om menneskets reproduksjon» (Kunnskapsdepartementet, 2019a)

«reflektere over variasjoner i identiteter, seksuell orientering og **kjønnsuttrykk** og egne og andres grenser knyttet til følelser, kropp, kjønn og seksualitet og drøfte hva man kan gjøre om grenser blir brutt» (Kunnskapsdepartementet, 2019b).

Begrepet kjønnsidentitet handler om vår subjektive opplevelse av tilhøre et kjønn, mens kjønnsuttrykk handler om hvordan man gjør kjønn, for eksempel hvordan vi kommuniserer vår kjønnsidentitet gjennom klær og handlinger (Schei Jessen, 2023). Ved å inkludere disse begrepene indikeres det at derfor at kjønns mangfold skal tematiseres, fordi det blant annet åpner for å se på kjønn som en subjektiv opplevelse. Samtidig vil lærernes holdninger til kjønn og kompetanse om kjønn ha betydning for hvordan disse kompetansemålene tolkes, og dermed også hvordan man vil arbeide med dem i undervisningen (NOU 2019: 19; Røthing, 2020). Lærere har i dag stor metodefrihet, noe som blant annet innebærer at man har mulighet for å velge innhold i undervisningen innenfor de rammene som læreplanen gir (Hølland, 2021). Disse to kompetansemålene favner et bredt område og tematiserer også andre fenomener, som for eksempel grensesetting. Dette gjør at kjønns mangfold potensielt kan havne i bakgrunnen (Røthing, 2020). Siden undervisningen er opp til den enkelte lærer, kan det derfor resultere i at kjønns mangfold ikke blir tematisert.

3.2 Heteronormativitet

I følge Røthing (2020) er det en grunnleggende heteronormativ tanke i samfunnet om at det kun finnes to kjønn. Begrepet heteronormativitet handler om normer, altså forestillinger og forventninger, knyttet til både seksualitet og kjønnsidentitet. For eksempel forventer vi gjerne ubevisst at barn og unge er heteroseksuelle cispersoner, frem til det motsatte er bevist (Arntzen & Renolen, 2018). Som begrep beskriver heteronormativitet dermed en forventning eller en antakelse om at alle mennesker er heterofile og ciskjønn, og at dette er det normale og aksepterte i samfunnet, mens det å bryte med disse normene blir sett på som unormalt og annerledes (Svendsen et al., 2018). Heteronormativitet kan manifestere seg på flere måter i samfunnet gjennom blant annet kultur og medier. Det kan føre til at personer som faller utenfor den heteronormative rammen, som for eksempel de som bryter med normene for kjønn, blir stigmatisert, diskriminert eller usynliggjort. Heteronormativitet kan også skape et usynliggjørende og ekskluderende miljø i samfunnet og i ulike institusjoner, som blant annet skolen. I likhet med samfunnet er skolen også preget av å være heteronormativ, og det gjør

seg gjeldende i både skolens utforming, undervisning og læremidler (Røthing, 2020; Røthing & Svendsen, 2009). At det å være ciskjønnnet blir antatt å være normen i skolen, gjør at det å være ciskjønnnet blir et privilegium og fremstår dermed som det «normale» selv om det ikke alltid uttales eksplisitt. Dette kan skape utfordringer for de elevene som bryter med normene for kjønn, fordi det kan gjøre det vanskelig for dem å føle seg inkludert og akseptert.

Begrepet heteronormativitet kritiserer ikke heteroseksualitet og det å være ciskjønnnet, men hensikten med begrepet er derimot å problematisere hvordan det å være heterofil og ciskjønnnet gir en privilegert posisjon i samfunnet, og hvordan dette kan føre til en urettferdig behandling av de som bryter med de etablerte normene (Svendsen et al., 2018). I skolen kan for eksempel mangelen på synlige og positive representasjoner av ulike kjønnsidentiteter gjøre det vanskeligere for elever som bryter med kjønnsnormene å føle seg inkludert og representert på skolen. Hovedpoenget med begrepet heteronormativitet er derfor å utfordre og endre de normene som finnes for å skape et mer inkluderende og mangfoldig samfunn der ulike kjønnsidentiteter og seksuelle orienteringer blir anerkjent, respektert og likestilt. Det legges derfor til grunn at man kritisk skal undersøke normene og utfordre heteronormativiteten.

Goldschmidt-Gjerløw (2022) mener at normkritisk undervisning i skolen vil være viktig for å utfordre heteronormativiteten og blant annet fremme kjønns mangfold. Dette er i tråd med NOU:19 (2019, s. 246) som hevder at normkritikk må få en større plass i skolen og at det er et behov for å øke læreres normkritiske kompetanse. Normkritisk kompetanse er blant annet nyttig for å kunne forstå hvordan man kan forebygge og motarbeide diskriminering. Med normkritisk undervisning siktes det til undervisning som synliggjør, utfordrer og endrer de begrensende normene som finnes i samfunnet og som kan bidra til å innskrenke menneskers handlingsrom (Goldschmidt-Gjerløw, 2022). Normkritikk handler altså om å være kritisk til de normene som eksisterer og hvem som lager og opprettholder disse normene, og målet med normkritisk undervisning er å utfordre elevenes kritiske blikk og deres holdninger. Det å inkludere normkritiske perspektiver vil dermed være viktig i skolen, fordi det åpner opp for å utfordre heteronormativiteten og de kjønnsstereotypiene som fins i samfunnet. Normkritiske perspektiver springer ut fra flere maktkritiske teoretiske tradisjoner, og en viktig bidragsyter er blant annet Kevin Kumashiro og hans teori om antidiskriminerende undervisning (Björkman et al., 2021). Denne teorien vil jeg gjøre rede for i påfølgende underkapittel.

3.3 Antidiskriminerende undervisning

I boken *Troubling Education* (2002) skisserer Kevin Kumashiro fire ulike tilnærminger til det vi kan omtale som antidiskriminerende undervisning. Utgangspunktet til Kumashiro er et ønske om å endre praksis og gjennomføre undervisning som ikke virker undertrykkende. Han mener at skolen burde jobbe aktivt mot undertrykkelse i samfunnet, og felles for de tilnærmingene han skisserer er at de handler om å forstå dynamikken i undertrykkelse og måter å motarbeide det på. Han lener seg på tidligere forskning fra USA og forsøker å si noe om hva som er viktig for at elever skal endre synet på hvordan man ser på *den andre*.

Kumashiro benytter seg gjennomgående av terminologien *den andre* når han snakker om de som tradisjonelt sett har blitt marginalisert i samfunnet, og som ofte blir definert ut ifra grupper som har blitt «normalisert». Altså de gruppene som tradisjonelt har blitt sett ned på i samfunnet og «andregjort». Her nevner han blant annet homofile, lesbiske, bifile, transpersoner og interseksuelle.

3.3.1 Undervisning *for* den andre

Den første tilnærmingen som Kumashiro (2002) beskriver, omtaler han som undervisning *for* den andre. Denne tilnærmingen handler om hvordan man kan forbedre skolemiljøet for elever som tradisjonelt sett har blitt ekskludert eller opplevd såkalt andregjøring. Dette innebærer blant annet at lærere ikke skal ignorere det mangfoldet som finnes i klasserommet, men derimot ta hensyn til og omfavne de ulikhetene som finnes blant elevene. Som lærer bør man derfor unngå å anta at elevene har normative og privilegerte identiteter, som for eksempel at de definerer seg som cispersoner. Man skal derimot heller bruke det mangfoldet som finnes aktivt og tilpasse undervisningen til mangfoldet. En styrke ved denne tilnærmingen er dermed at den utfordrer lærere til å være oppmerksomme på det store mangfoldet som finnes blant elevene, og anerkjenne at noen elever opplever å bli marginalisert. I tillegg fokuserer denne tilnærmingen også på viktigheten av at skolen sørger for å være et trygt sted hvor den andre blir beskyttet mot diskriminering og undertrykkelse. Skolen skal være et sted *for* alle elever, og må dermed sørge for å være en trygg arena hvor elever som opplever ulike former for undertrykkelse kan kjenne på tilhørighet og inkludering. Det innebærer blant annet at elevene får hjelp og støtte, opplever å ha en stemme som blir hørt, samt at de føler seg representert og har rollemodeller de kan se opp til.

3.3.2 Undervisning *om* den andre

Kumashiros (2002) andre tilnærming er undervisning *om* den andre, og dreier seg i større grad om det pensumet eller de læremidlene som blir brukt i undervisningen. Denne tilnærmingen fokuserer på hva alle elever skal og burde kunne om den andre, og utforsker hvordan type kunnskap som kan være til skade for den andre. Det legger altså til grunn at skolen er et sted hvor elevene utvider kunnskapsnivået sitt, og at den kunnskapen de blir presentert for både kan bidra til diskriminerende og antidiskriminerende handlinger. Her legges det derfor vekt på at *alle* elever skal lære om minoritetsgrupper og om grupper som tradisjonelt har blitt marginalisert i samfunnet (Kumashiro, 2002). Fokuset er at elevene skal få økt kunnskap om marginaliserte grupper, slik at man belyse ulike måter å være på. Det innebærer at man arbeider mot ufullstendig kunnskap *om* den andre og legger vekt på å gi «riktig kunnskap», for å unngå et stereotypisk eller skadelig bilde av minoritetsgrupper. Et viktig poeng hos Kumashiro er dermed at man burde gjøre undervisning *om* den andre til en del av den generelle undervisningen. Altså at temaer *om* den andre integreres i hele læreplanen og ikke begrenses til å kun bli tematisert noen få ganger i året. Dette mener han er viktig for å få bredere kunnskap *om* den andre, og at bildet av minoritetsgrupper ikke skal bli fragmentert eller feilrepresentert. Ifølge Kumashiro må man inkludere undervisningsøkter som spesifikt handler om tema om den andre, samt at den andres perspektiv også integreres på tvers av temaer i undervisningen. For å inkludere kunnskap om den andre blir for eksempel konkrete tekster som handler om «dem» gjerne lagt til det ordinære pensumet. Tanken er at empati, toleranse og respekt skapes gjennom økt kunnskap, hvor fokuset burde ligge på å endre den ufullstendige kunnskapen som elevene sitter på.

Det finnes likevel noen begrensninger ved denne tilnærmingen. For det første kan slik undervisning ofte bidra til å posisjonere den andre som «representant» eller «ekspert» innenfor feltet, noe som kan føre til at den andre blir bedt om å fortelle og beskrive deres perspektiv. Dette vil være uheldig, fordi det bidrar til å opprettholde avstanden mellom de som er innenfor det som blir sett på som normen og de som faller utenfor. I tillegg peker Kumashiro på hvordan det kan være problematisk å bruke for eksempel romaner eller filmer til å lære om den andre, fordi man da blir presentert for kun ett perspektiv. Representasjon er viktig, men hvis man skal benytte seg av romaner eller film som handler om den andre bør det alltid stilles spørsmål til hvilke perspektiver som blir utelatt.

3.3.3 Undervisning som er kritisk overfor privilegering og andregjøring

Kumashiro (2002) mener at antidiskriminerende kunnskap må bidra med mer enn kunnskap *om* den andre, og at skolen også må fokusere kunnskap som gjenkjenner og utfordrer de prosessene som skaper diskriminering. Mens de to siste tilnærmingene til Kumashiro legger fokuset på den andre, fokuserer de to siste tilnærmingene på det som blir sett på som normen i samfunnet. Den tredje tilnærmingen, *undervisning som er kritisk overfor privilegering og andregjøring*, legger vekt på å utfordre etablerte strukturer i samfunnet som privilegerer enkelte grupper og marginaliserer andre (Kumashiro, 2002). Det holder ikke bare å lære *om* den andre, man må også lære om den andregjøringen som skjer i samfunnet, hvordan være kritisk til privilegier og hvordan det som blir sett på som normen i dag er en sosial konstruksjon. Denne tilnærmingen krever altså at lærere og elever ikke bare undersøker hvordan noen minoritetsgrupper blir andregjort, men innebærer også at man må undersøke hvordan noen grupper får privilegier og hvordan disse privilegiene opprettholdes av sosiale strukturer. Et viktig poeng hos Kumashiro (2002) er at skolen i seg selv kan bidra til å reproducere de normene som finnes og slik bidra til å opprettholde privilegier hos noen. For å kunne endre denne praksisen i skolen og dermed utfordre de normene som finnes i samfunnet, hevdes det derfor at lærere må undervise kritisk og problematisere den makten og de privilegiene de som er innenfor «normalen» har.

3.3.4 Undervisning som endrer elever og samfunn

Den siste tilnærmingen, *undervisning som endrer elever og samfunn*, viderefører det kritiske perspektivet i den forrige tilnærmingen og vektlegger forandring med fokus på elever og samfunn. Kumashiro (2002) påpeker her at det å ha kunnskap om undertrykkelse ikke vil endre undertrykkelsen i seg selv. For å kunne skape endring må man også jobbe aktivt sammen mot undertrykkelsen. Det vil blant annet innebære at elevene utvikler kritisk bevissthet, og at de blant annet blir bevisste på hvordan de selv kan være med på å opprettholde undertrykkelse og andregjøring. Om elevene har kunnskap om undertrykkelse i tillegg til å tenke kritisk, vil de også ha verktøyene til å kunne utfordre undertrykkelsen og bidra til endring. Her bruker Kumashiro blant annet begreper om minoriteter som eksempel. Hvis flere i samfunnet bruker begreper om minoriteter, som tidligere har blitt brukt på en undertrykkende og skadelig måte, på en positiv måte vil betydningen av begrepet og assosiasjonene man har til det kunne endre seg. Likevel problematiserer Kumashiro denne tilnærmingen, fordi man ikke kan bidra på denne måten uten at man selv har et ønske om det, noe som kan være vanskelig å lære elevene.

I følge Røthing og Svendsen (2009) er undervisning *for* og *om* den andre det mest vanlige i norsk skole. De legger til grunn at antidiskriminerende undervisning burde inkorporeres i den faglige undervisningen, og mener, i likhet med Kumashiro (2002), at man i undervisningen aktivt skal synliggjøre majoritetens privilegier og det som skaper diskriminering og andregjøring i samfunnet. Røthing og Svendsen har blitt inspirert av de to siste tilnærmingene til Kumashiro, og formulert en ny tilnærming som de mener er godt egnet til å skape antidiskriminerende undervisning; *undervisning som problematiserer privilegier for å skape endring* (Røthing & Svendsen, 2009). Her vendes også blikket fra de som blir andregjort til dem og det som skaper andregjøring og marginalisering. Denne tilnærmingen innebærer at lærere eksplisitt problematisere de prosessene i samfunnet som bidrar til å opprettholde de normene som finnes i samfunnet. I følge Røthing og Svendsen (2009) vil det blant annet innebære at man legger opp til diskusjoner rundt hva som oppfattes som mer normalt enn noe annet. Det å legge til rette for antidiskriminerende undervisning og være i stand til å problematisere privilegier krever derimot at læreren har den nødvendig kunnskap og kompetanse til å gjøre det. Røthing (2020) mener blant annet at en forutsetning for å kunne undervise på en slik måte er at lærere er i stand til å stille kritiske spørsmål til etablerte normer, som blant annet tokjønnsnormen. I denne sammenheng peker hun på *kritisk mangfoldskompetanse*.

3.3.5 Kritisk mangfoldskompetanse

I arbeidet med mangfold i skolen er det viktig med kunnskap og perspektiver som kan fremme elevenes kritiske tenkning og respekt for mangfold og ulikhet. For å kunne tematisere og diskutere sentrale utfordringer i både skolen og samfunnet for å blant annet motvirke stereotypier og diskriminering hevder Røthing (2020) at lærere trenger kritisk mangfoldskompetanse. Kritisk mangfoldskompetanse omfatter en forståelse og håndtering av mangfold på en kritisk og reflektert måte, som innebærer bevissthet om maktforhold, strukturell diskriminering, og evne til å identifisere og utfordre skjulte fordommer og stereotypier. I skolen vil kritisk mangfoldskompetanse være viktig for å være i stand til å stille elevene kritiske spørsmål og stimulere dem til å bli bevisste på de majoritetsprivilegiene som fins (Røthing, 2020). Det vil for eksempel være viktig for å kunne forstå hvordan tokjønnsnormen reproduseres og videre kunne skape endring gjennom å være i stand til å utfordre denne normen. Et viktig poeng hos Røthing (2020) er at det er problematisk dersom skolen og læreren bidrar til å både opprettholde og reproducere normer og stereotypier, fremfor å utfordre dem. Kritisk mangfoldskompetanse er dermed også viktig for lærerens

selvbevissthet, fordi det gjør at lærere kan bli bevisst på hvordan de og skolen bidrar til å reproducere stereotypier og majoritetsprivilegier.

3.5 Kontroversielle temaer i undervisningen

Skolen kan være en viktig arena for meningsbryting, og det å inkludere kontroversielle temaer i undervisningen kan bidra til å utvikle elever til å bli aktive og demokratiske medborgere (Sætra, 2021). Kontroversielle temaer kan defineres som spørsmål som skaper uenighet og splittelse i samfunnet basert på ulike verdensoppfatninger og verdisyn (Stradling, 1984). Hva lærere oppfatter som kontroversielt og hvilke problemstillinger de opplever som utfordrende å undervise om, avhenger derimot av konteksten, lærernes fagkunnskap og deres pedagogiske og didaktiske ferdigheter for å moderere utfordrende diskusjoner i klasserommet (Von Der Lippe, 2021). Kjønn er derfor i seg selv ikke et kontroversielt tema, men kan oppleves kontroversielt hvis man har elever med ulike politiske, religiøse eller etiske syn på temaet som yter motstand i undervisningen. Hvis man for eksempel har elever som har negative holdninger til det å bryte med normene for kjønn, kan temaet oppleves som kontroversielt (Goldschmidt-Gjerløw et al., 2022). Det å undervise om kjønns mangfold kan dermed føre til at det oppstår opphetede diskusjoner i klasserommet, noe som kan være utfordrende for lærere å stå i.

Når det gjelder undervisning om kontroversielle temaer, vektlegger Grännas og Ljungqvist (2015) derfor viktigheten av at klassemiljøet oppleves som trygt og at læreren er godt forberedt. Dette vil blant annet innebære at læreren har nødvendig kompetanse i å undervise om temaer som kan oppleves kontroversielle, slik at temaet kan legges opp på en god måte og man er i stand til å håndtere de diskusjonene som potensielt kan oppstå. Anker og Lippe (2015) påpeker derimot at lærere har en manglende kompetanse i å undervise i kontroversielle temaer. Lærers mangler på kompetanse i å undervise om kontroversielle temaer kan blant annet skyldes manglende opplæring. Oulton, Day, Dillon, & Grace (2004) har undersøkt hva som kan begrense undervisning av temaer som kan oppleves kontroversielle, og finner blant annet lærere mangler opplæring i hvordan de skal undervise om slike temaer. Når lærere opplever at de ikke har tilstrekkelig kompetanse i hvordan de kan undervise om kontroversielle temaer, kan dette føre til usikkerhet og utfordringer med å åpne for diskusjoner i klasserommet som kan ta uventede retninger (Von Der Lippe, 2021). Røthing (2019) peker blant annet på at lærere kan kjenne på et ubehag eller en rådvillighet i møte med

elever som ytrer seg negativt ovenfor minoritetsgrupper, som for eksempel de som bryter med normene for kjønn.

Det at lærere kan kjenne på et ubehag og en rådvillhet fører gjerne til at de unngår å ta opp vanskelige og kontroversielle temaer i undervisningen, i frykt for hvilke situasjoner som kan oppstå i klasserommet og hvilke konsekvenser undervisningen kan ha (Grannäs & Ljungquist, 2015; Røthing, 2019). Det å undervise om kjønns mangfold kan for eksempel skape ubehagelige situasjoner, fordi det kan oppstå negative reaksjoner fra elevene som har negative holdninger til det å bryte med normene for kjønn. Likevel er det mye som tyder på at det kan ha stor betydning for elevenes holdninger at man utforsker de uenighetene som fins i klasserommet. Røthing (2019) er blant annet tydelig på at det kan være viktig i antidiskriminerende undervisning å omfavne ubehaget og undervise i kontroversielle temaer. Med dette legger hun til grunn at ubehagelige følelser er sentrale for å kunne utfordre elevenes tanke sett og normative praksis, og dermed fremme antidiskriminering (Røthing, 2019). Dette vil derimot kreve at lærerne har nok kompetanse til å undervise i kontroversielle temaer, slik at lærerne både er i stand til å håndtere de situasjonene som kan oppstå og til å utfordre elevenes tanke sett.

3.6 Oppsummering av kapitlet

I dette kapitlet har jeg gjort rede for teoretiske perspektiver som skal bidra til å belyse oppgavens problemstilling. Teorien er viktig for å få et mer helhetlig bilde av lærernes erfaringer. Jeg har redegjort for begrepene kjønn og kjønns mangfold, noe som er viktig for å få et tydeligere bilde av lærernes forståelse av kjønn og hvordan denne forståelsen kan ha innvirkning på deres undervisningspraksis. Her kommer det blant annet frem at det å ha en forståelse av kjønn som en sosial konstruksjon vil være viktig for å kunne utfordre tokjønnsnormen. Begrepet heteronormativitet har blitt trukket frem for å belyse utfordringer i dagens skole som mulig kan gjøre det vanskelig å undervise om kjønns mangfold. Kumashiro sin teori om antidiskriminerende undervisning er viktig å anvende for å få et tydeligere bilde av hvordan lærerne underviser om kjønns mangfold og hvorvidt denne undervisningen kan bidra til å motvirke diskriminering. Til slutt ble det redegjort for kontroversielle temaer i undervisningen for å belyse hvordan kjønn potensielt kan oppleves som et vanskelig tema å undervise om, noe som vil være et viktig perspektiv for å få en større forståelse av de erfaringene lærerne har. Det teoretiske grunnlaget vil jeg bruke til å drøfte studiens

problemstilling senere i oppgaven. I neste kapittel vil jeg presentere den metodiske tilnærmingen denne studien har hatt. Der vil jeg også beskrive hvordan jeg har gått frem for å samle inn og bearbeide datamaterialet.

4 Metodisk tilnærming

Problemstillingen i denne oppgaven handler om hvordan lærere forstår kjønn og hvilke erfaringer de har med undervisning om kjønnsmangfold. For å kunne belyse problemstillingen har jeg samlet inn empiriske data ved å bruke kvalitativt intervju som metode. I dette kapitlet vil jeg gjøre rede for metoden jeg har brukt og de metodiske valgene jeg har tatt underveis i forskningsprosjektet. Tilnærmingen har vært abduktiv, fordi jeg har hatt med meg tidligere forskning og teoretiske perspektiver inn i datainnsamlingen, samtidig som den innsamlede dataen har ført til nye teoretiske perspektiver.

4.1 Kvalitativt forskningsdesign

Et forskningsdesign er en plan for hvordan problemstillingen skal besvares. Valg av design er avgjørende for å sikre at den dataen man samler inn faktisk gir svar på det man ønsker å undersøke (Christoffersen & Johannessen, 2012). Denne oppgavens formål er å undersøke hvordan lærere forstår kjønn, og hvilke erfaringer og tanker de har rundt arbeidet med tematikken i undervisningen. Problemstillingen i denne oppgaven er derfor av beskrivende karakter og hensikten med studien er å få innsyn i læreres egne opplevelser og erfaringer knyttet til kjønnsmangfold. For å kunne svare på problemstillingen måtte jeg derfor spørre et utvalg lærere om disse erfaringene. På bakgrunn av dette så jeg det derfor som hensiktsmessig å samle inn data gjennom å bruke et kvalitativt forskningsdesign i form av semistrukturerte intervjuer for å kunne kartlegge og beskrive lærernes erfaringer.

Fordi hensikten med oppgaven er å få innsikt i lærernes egne opplevelser og erfaringer, har denne studien en fenomenologisk forskningstilnærming. En fenomenologisk tilnærming har vært utbredt i kvalitativ forskning, og slike studier egner seg til å forstå enkeltmenneskers subjektive beskrivelser og opplevelser av fenomener. Innenfor kvalitativ forskning er fenomenologien et begrep som viser til «en interesse for å forstå sosiale fenomener ut fra aktørens egne perspektiver og beskrive verden slik den oppleves av informantene» (Kvale & Brinkmann, 2018, s. 45). Fenomenologi handler altså om å forstå verden gjennom menneskene, og å utforske og beskrive deres erfaringer med og forståelse av et fenomen (Kvale & Brinkmann, 2018). I denne studien er undervisning om kjønnsmangfold det fenomenet som blir undersøkt.

4.1.1 Intervju som metode

Det kvalitative forskningsintervjuet ønsker å undersøke menneskers egne tanker og perspektiver knyttet til et bestemt emne (Ryen, 2002). Et kvalitativt intervju er dermed spesielt godt egnet som forskningsmetode hvis man ønsker å få innsikt i menneskers tanker, erfaringer og følelser. Gjennom intervjuet får vi dermed et innblikk i personers oppfatning, noe er som hensikten med denne studien. En av fordelene med intervju som metode er at den gir mulighet for dypere og mer nyansert informasjon enn hva som kan samles inn gjennom for eksempel spørreskjemaer eller andre mer standardiserte metoder. Ved å bruke intervju som metode kan man få innsyn i og utforske informantens perspektiver og erfaringer på en mer personlig og detaljert måte (Kvale og Brinkmann, 2018). I denne studien har jeg ønsket å få et innblikk i læreres oppfatning av kjønn og deres egne subjektive erfaringer knyttet til undervisning om kjønns mangfold. Gjennom å bruke kvalitativt intervju som metode får jeg som forsker dermed dyp innsikt i og kunnskap om lærerens opplevelser og perspektiver på temaet kjønns mangfold i undervisningen.

4.2 Datainnsamling

I denne delen av metodekapittelet vil jeg presentere hvordan jeg har gått frem for å samle inn det empiriske grunnlaget for denne studien. Først vil jeg gjøre rede for hvordan jeg etablerte forskningsprosjektets utvalg. Deretter vil jeg beskrive hvordan jeg forberedte meg til intervjuene, samt hvordan jeg gjennomførte dem.

4.2.1 Rekruttering og utvalg

Formålet med denne studien la føringer for valg av deltakere. Forskningsprosjektet skulle som nevnt basere seg på et utvalgs læreres opplevelser og erfaringer med undervisning om kjønns mangfold. Utvalget i denne studien består av fire lærere, tre menn og en kvinne, som alle underviser på mellomtrinnet ved skoler i Oslo-området. To av informantene underviser i tillegg på skoler der det har blitt gjennomført kompetansehevende tiltak, slik at de ansatte har fått opplæring i kjønns- og seksualitets mangfold. Jeg tok kontakt med disse lærerne, fordi jeg visste at de jobbet på en slik skole og antok at de både ville ha en del tanker om temaet og erfaringer med kjønns mangfold i undervisningen. Dessuten ville jeg ha to informanter med slik opplæring, fordi jeg tenkte at det ville være interessant å se om det var noe forskjell mellom disse lærerne og lærere som ikke har vært igjennom en lignende opplæring. Disse to informantene ble dermed rekruttert gjennom formålstjenlig utvalg. Et formålstjenlig utvalg er

et utvalg der informantene oppfyller noen definerte kriterier som gjør dem relevante å ha med i studien (Blikstad-Balas & Dalland, 2021). For å rekruttere de to andre informantene kontaktet jeg avdelingsledere eller rektorer ved skoler som delte informasjon om prosjektet videre til aktuelle lærere. Da kom jeg i kontakt med to lærere fra ulike skoler. Det er imidlertid viktig å presisere at utvalget i denne studien baserer seg på at informantene har hatt et ønske om å delta. Dette kan ha innvirkning på studiens funn, fordi det kan tenkes at de som har takket ja er spesielt interessert i temaet, og særlig fordi to av dem har fått opplæring om kjønns mangfold.

Det var altså fire lærere som ble intervjuet:

«Erik»	Kontaktlærer på 7. trinn	Jobbet som lærer i over 20 år	Har fått opplæring om seksualitet og kjønns mangfold
«Nicolay»	Kontaktlærer på 5. trinn	Jobbet som lærer i 4 år	Har fått opplæring om seksualitet og kjønns mangfold
«Marte»	Kontaktlærer på 5. trinn	Jobbet som lærer i 4 år	Har ikke fått opplæring
«Lars»	Faglærer på 7. trinn	Jobbet som lærer i 6 år	Har ikke fått opplæring

4.2.2 Gjennomføring av intervjuer

Kvalitative intervjuer kan gjennomføres på ulike måter, og i denne studien har jeg valgt å benytte meg av semistrukturerte dybdeintervjuer. Et semistrukturert intervju kan beskrives som en samtale mellom forsker og informant, men samtalen blir styrt av forskeren og intervjuet har et formål (Kvale & Brinkmann, 2018). Spørsmålene og temaene for prosjektet blir i hovedsak bestemt på forhånd, men jeg som forsker bestemmer rekkefølgen av temaene underveis og kan stille ulike oppfølgingsspørsmål basert på det informantene svarer. I forkant av intervjuene forberedte jeg derfor en intervjuguide basert på problemstillingen min og det jeg ønsket å undersøke (Vedlegg 1). Denne intervjuguiden skulle brukes som utgangspunkt i intervjuene, og inneholdt en rekke hovedspørsmål, og tilhørende oppfølgingsspørsmål som kunne bli stilt basert på lærernes svar på hovedspørsmålene

Det var viktig for meg å stille spørsmål som faktisk ga svar på det jeg lurte på, slik at viktig informasjon ikke ble utelatt. Jeg etterstrebet også å stille åpne spørsmål, slik at informantene fikk mulighet til å reflektere og at jeg fikk dypere innsikt i deres tanker (Kvale & Brinkmann, 2018). Før jeg gikk i gang med intervjuene var det derfor nødvendig å teste ut intervjuguiden, og jeg gjennomførte derfor et pilotintervju på en medstudent. Dette gjorde jeg for å sikre at jeg stilte åpne og forståelige spørsmål som ville gi svar på det jeg faktisk ønsket å finne ut. Det skulle i tillegg bli tatt lydopptak av alle intervjuene, så det å gjennomføre et pilotintervju gjorde at jeg også fikk testet lydopptakeren. Etter pilotintervjuet endte jeg opp med å gjøre noen justeringer på spørsmål og formuleringer, da noen av spørsmålene var formulert på en måte som var innviklet og vanskelig for medstudenten min å forstå. Det å gjennomføre et pilotintervju gjorde meg også mer komfortabel i rollen som intervjuer.

Det var viktig for meg å skape en god intervjusituasjon for informantene, og det at man som forsker selv er rolig og trygg har betydning for informantenes opplevelse av intervjuet (Christoffersen & Johannessen, 2012). Intervjuene jeg gjennomførte var fysiske og alle tok sted på den skolen hvor lærerne jobbet. Dette var både hensiktsmessig for lærerne, samtidig som jeg tenkte at det var fint å gjennomføre intervjuene på et sted hvor lærerne var komfortable. Jeg begynte hvert intervju med en gjennomgang prosjektet, der jeg forklarte formålet med studien. Deretter stilte jeg noen oppvarmingsspørsmål for å gjøre lærerne mer vant med intervjusettingen, før jeg gikk i gang med hovedspørsmålene. Til slutt stilte jeg noen avslutningsspørsmål, der lærerne fikk mulighet til å fortelle meg hvordan de hadde opplevd intervjuet og gi flere innspill om temaet.

4.3 Bearbeiding av datamaterialet

Hvordan man transkriberer og analyserer datamaterialet har stor betydning for hvordan resten av forskningsprosjektet utarter. De valgene man som forsker tar påvirker hva som blir med i oppgaven, hva som blir analysert og hvilke teoretiske perspektiver som blir benyttet (Tjora, 2017). I et forskningsprosjekt er det derfor viktig at man gjør rede for hvilke valg man har gjort og hvordan man har utført bearbeidingen av datamaterialet, slik at lesere kan få et innblikk i forskerens arbeid og muligheten til å bedømme selv. Disse valgene skal jeg gjøre rede for i denne delen.

4.3.1 Transkribering og analyse

Det ble gjort lydopptak av alle intervjuene, og detaljerte transkripsjoner ble utført fra lydopptakene i etterkant. Intervjuet er en samtale som utvikler seg mellom to mennesker ansikt til ansikt, mens i en transkripsjon blir denne samtalen abstrahert og fiksert i skriftlig form slik at den er bedre egnet for analyse (Kvale & Brinkmann, 2018). Hvordan man velger å transkribere vil dermed påvirke den videre analysen av datamaterialet. I transkriberingsprosessen ble det derfor viktig for meg å være tro mot lærerens måte å formulere seg på og transkribere så ordrett og detaljert som mulig. Jeg skrev ned alt lærerne sa og inkluderte betenkingspauser, men jeg inkluderte ikke uttrykk som «ehm», kroppsspråk og intonasjon. Dette fordi måten lærerne snakker om temaet på ikke er relevant i denne studien. Noen uker etter at transkripsjonen var gjort, satte jeg meg ned for å høre på lydopptakene igjen. Når man transkriberer fra tale til tekst, så forsvinner mye mening som blant annet ligger i toneleie. Jeg gjorde derfor dette for å forsikre meg om at jeg ikke hadde oppfattet noe feil eller gått glipp av viktig informasjon.

Analysearbeidet starter allerede i transkriberingen, og jeg gjorde meg opp mange tanker underveis mens jeg transkriberte. Rett etter hver transkripsjon var gjort skrev jeg derfor ned det jeg selv oppfattet som mest interessant og de funnene som hadde utpekt seg der og da. Da alle transkripsjonene var gjennomført gikk jeg derimot videre til å gjøre en mer systematisk analyse av dataene. Jeg gjorde en tematisk analyse for å identifisere og skildre mønstre i datamaterialet (Christoffersen & Johannessen, 2012). Først leste jeg gjennom datamaterialet flere ganger for å få en helhetlig og dypere forståelse av materialet, samt gjøre meg opp noen tanker om hvordan det kunne struktureres. Deretter gikk jeg i gang med å strukturere datamaterialet, og da tok jeg utgangspunkt i spørsmålene fra intervjuguiden. Disse spørsmålene satte jeg opp i et rutenett og listet de opp i en kolonne nedover. Ved siden av denne kolonnen satte jeg inn fire kolonner til, en for hvert intervju. I disse kolonnene fylte jeg inn det informantene hadde svart på de ulike spørsmålene. En rute inneholdt altså ett svar på et av intervjuspørsmålene. I denne ruten inkluderte jeg også oppfølgingspørsmål om jeg hadde stilt det. Det å sette opp datamaterialet i en slik tabell, gjorde det mye lettere for meg å sammenligne de fire intervjuene.

Jeg satt derimot igjen med en stor tabell som gikk over veldig mange sider, og med mye overflødig tekst. Neste steg ble dermed å meningsfortette datamaterialet, altså å korte ned informantens uttalelser til kortere formuleringer, men fortsatt bevare meningen (Kvale &

Brinkmann, 2018). Etter at dette var gjort leste jeg over spørsmålene og de tilhørende svarene, og markerte alle utsagn jeg tolket som relevante og interessante for oppgavens problemstilling. Da jeg hadde jobbet meg gjennom alle spørsmålene, hadde jeg skilt ut det som var relevant for problemstillingen og identifisert noen hovedtemaer. Jeg lagde derfor en ny tabell med samme oppsett som den forrige, men byttet ut spørsmålene med temaene. Jeg kondenserte i tillegg datamaterialet enda mer, og skrev ned stikkord og kortere setninger basert på de markeringene jeg hadde gjort. Med dette som utgangspunkt var det på tide å gjøre det siste steget i analysen, som dreide seg om å identifisere studiens hovedfunn, gjenkjenne teoretiske perspektiver i lærernes svar og plukke ut interessante sitater. Etter analysen satt jeg igjen med fire sentrale funn, som jeg vil gjøre rede for senere i oppgaven.

4.4 Metodiske refleksjoner

I all forskning er kvaliteten på en studie avgjørende for i hvilken grad man kan stole på de resultatene og funnene som blir presentert. Kvaliteten på en studie dreier seg om pålitelighet, troverdighet og gyldighet, og kan knyttes til begrepene reliabilitet og validitet. I dette kapittelet vil jeg diskutere denne studiens reliabilitet og validitet, og beskrive de valgene jeg har gjort for å styrke oppgavens kvalitet. Avslutningsvis vil jeg drøfte det etiske aspektet ved forskningsarbeidet mitt.

4.4.1 Reliabilitet

Reliabilitet står sentralt gjennom hele forskningsprosjektet, og handler om forskningsprosjektets pålitelighet og konsistens. Vurderinger av kvalitative undersøkelsers reliabilitet handler om å vurdere hvorvidt en forsker som gjør en liknende studie vil ende opp med det samme resultatet (Tjora, 2017). Når det gjelder intervju som metode vil dette blant annet dreie seg om informanten vil endre sitt svar i et annet intervju med en annen forsker. For å sikre at resultatene har en høy grad av reliabilitet kreves det derfor åpenhet om stegene som er gjort og valgene som er tatt i forskningsprosessen.

Reliabilitet handler om bevisstgjøring av forskerens rolle i arbeidet og om forhold som kan ha påvirket resultatet. Det er vanskelig å sikre høy reliabilitet i kvalitative intervjuer, fordi intervjuene i stor grad påvirkes av hvordan de blir gjennomført. I et kvalitativt intervju påvirkes datamaterialet i stor grad av forskeren, både under selve intervjuet og i etterarbeidet (Kvale & Brinkmann, 2018). Jeg utførte semistrukturerte intervjuer, og brukte dermed bare

spørsmålene i intervjuguiden som et utgangspunkt og ikke som noe jeg måtte følge til punkt og prikke. Jeg forholdte meg riktignok for det meste til intervjuguiden, men stilte også ulike oppfølgingsspørsmål basert på informantenes respons. Hvilke spørsmål som ble stilt og på hvilken måte de ble stilt varierte derfor fra intervju til intervju. Det vil derfor være vanskelig å ende opp med samme resultat om en annen forsker hadde utført de samme intervjuene.

I denne studien har jeg vært opptatt av å samle inn informasjon om informantenes egne erfaringer og subjektive perspektiver på temaet kjønns mangfold i undervisningen. Hvorvidt det lærerne beskriver faktisk stemmer overens med virkeligheten bør derfor belyses. Måten forskeren stiller spørsmål på vil ha betydning for hvor hvordan informantene svarer, og det kan tenkes at informanter tilpasser sine utsagn etter det de tror at intervjueren vil høre (Kvale & Brinkmann, 2018). Derfor er det blant annet viktig at man som forsker er bevisst på om man stiller ledende spørsmål. Under gjennomføring av intervjuene forsøkte jeg dermed å være bevisst på min rolle som intervjuer og hvordan jeg eventuelt påvirket informantene. Dette var blant annet en av grunnen til at jeg benyttet meg av intervjuguide og testet den ut ved å gjennomføre pilotintervju. I tillegg er kjønns mangfold i skolen et tema som interesserer meg. I intervjuene forsøkte jeg derfor å være bevisst på at mine meninger om tematikken ikke skulle komme til uttrykk, slik at jeg ikke påvirket informantene. Det kan likevel tenkes at informantene fikk et inntrykk av mine meninger om temaet, fordi oppgavens problemstilling kan indikere at jeg syns kjønns mangfold burde tematiseres i undervisningen. En annen faktor som kan ha påvirket informantene og utfordret reliabiliteten, var at jeg tok lydopptak av intervjuene. Bruk av lydopptak kan ha gjort informantene mer bevisste på det de valgte å dele i en eventuell frykt for å si noe som skulle komme ut feil. Derimot var bruk av lydopptak viktig for å sikre at jeg fikk med meg alt informantene sa. Det gjorde at jeg også kunne lytte til intervjuene flere ganger, for å sikre meg at jeg ikke gikk glipp av viktige utsagn som ville ha betydning for studiens funn.

4.4.2 Validitet

Validitet handler om hvorvidt en metode er egnet til å undersøke det den skal, og hvorvidt studien gir svar på det man faktisk ønsker å finne svar på (Tjora, 2017). Det dreier seg blant annet om utvalget og dataen som er samlet inn er relevante for det man ønsker å undersøke, og om de tolkningen man som forsker har kommet fram til stemmer overens med informantenes virkelighetsverden.

Under dette prosjektet har jeg prøvd å styrke validiteten gjennom å sikre meg at jeg har forstått og tolket informantenes utsagn riktig. Under intervjuene var jeg for eksempel opptatt å stille oppklarende spørsmål underveis, slik at jeg var sikker på at jeg forstod det informantene prøvde å si. I tillegg ble hvert intervju avsluttet med at jeg oppsummerte det jeg hadde fått av informasjon fra informantene. Likevel er en slik oppsummering ganske generell, og klarer blant annet ikke å dekke de tolkningene som blir gjort i etterkant av intervjuene. Alle informantene fikk mulighet til å lese gjennom transkripsjonen, slik at de kunne presisere eller endre noe ved behov og jeg kunne sikre meg at jeg hadde transkribert riktig.

Analyseprosessen som jeg gjorde i etterkant har derimot ikke mine informanter fått innsyn i, men teorikapittelet er med på å gi et innblikk i hvilke perspektiver som ligger til grunn for analysen og tolkningen av studiens funn.

For å styrke denne studiens validitet kunne jeg ha benyttet meg av metodetriangulering. Metodetriangulering handler om å studere et fenomen fra ulike synsvinkler og standpunkter (Kvale & Brinkmann, 2018). I og med at denne studien har hatt som formål å undersøke lærerens erfaringer med undervisning om kjønns mangfold, kunne det derfor vært nyttig å gjennomføre klasseobservasjoner i tillegg til intervjuer. Intervju kombinert med observasjon ville gjort at jeg kunne sammenlignet informantenes beskrivelser av undervisning om kjønns mangfold med mine egne observasjoner av undervisningen. Det ville gitt studien et bredere datamateriale og gitt meg et tydeligere bilde på hvordan lærerne underviser om kjønns mangfold. Med hensyn til både tid og plass, ble det derimot krevende å få til innenfor dette forskningsprosjektets rammer.

4.4.3 Etske refleksjoner

Forskning skal være forankret i forskningsetiske retningslinjer, og etiske overveielser må vurderes gjennom hele forskningsprosessen (Befring, 2015). Som forsker må man derfor forholde seg til flere forskningsetiske prinsipper. Forskningen skal blant annet bygges på informert og frivillig samtykke, og informantene har krav på at den informasjonene de gir om personlige forhold blir behandlet anonymt og konfidensielt (Befring, 2015). Ved oppstart av denne studien ble prosjektet meldt til Norsk senter for forskningsdata (NSD), og det ble godkjent datainnsamlingen begynt (Vedlegg 2). I forkant av alle intervjuene fikk lærerne tilsendt et samtykkeskjema med informasjon om deres deltakelse i undersøkelsen. Dette skjemaet ble utarbeidet etter NSD sin mal og inneholdt beskrivelse av tema og formål med intervjuene, samt informasjon om deltakernes rettigheter og at de kunne trekke seg når som

helst (Vedlegg 3). Lærerne fikk mulighet til å stille oppklarende spørsmål til samtykkeskjemaet, og jeg forsikret meg om at innholdet var lest og signert før jeg gikk i gang med intervjuene. For å kunne behandle informantenes opplysninger om personlige forhold konfidensielt, benyttet jeg meg av diktafonappen Nettskjema-diktafon da jeg tok lydopptak. Det å benytte seg av denne appen gjorde at lydopptakene umiddelbart ble kryptert og sendt til Nettskjema. Lydopptakene lå dermed aldri lagret på mine private enheter, og kunne bare lyttes til inne i Nettskjema. I transkriberingsprosessen ble alle personnavn anonymisert og jeg benyttet meg av koder som Lærer 1 og Lærer 2, som videre ble til fiktive navn. Jeg avsluttet også som nevnt hvert intervju med å spørre informantene om de ønsket å lese gjennom den ferdige transkripsjonen, slik at de fikk muligheten til å sikre seg at den stemte overens med deres virkelighet og gi beskjed til meg om jeg hadde sitert dem feil. I påfølgende kapittel vil jeg bruke lærernes sitater for å presentere studiens funn.

5 Presentasjon av funn

Hensikten med denne studien er altså å undersøke problemstillingen: *Hvordan forstår fire lærere kjønn, og hvilke erfaringer har de med undervisning om kjønns mangfold?* I dette kapitlet presenterer jeg mine funn. Studiens mest sentrale funn dreier seg om lærernes erfaringer, og er 1) Kjønns mangfold er ikke en del av den generelle undervisningen, 2) Manglende kompetanse i å undervise om kjønns mangfold 3) Det er utfordrende å undervise om kjønns mangfold og 4) Ideell vs. reell undervisningssituasjon om kjønns mangfold. Funnene mine vil presenteres ved bruk av sitater fra intervjuene med den hensikt å få frem lærernes egne perspektiver og erfaringer.

5.1 Lærernes forståelse av kjønn

Hvordan man som lærer oppfatter og forstår kjønn er av betydning for hvordan man inkluderer kjønns mangfold i skolen. De fire lærerne i studien har en relativ lik oppfatning av kjønn, og alle mener at kjønn ikke bare kan defineres ut ifra tokjønnsmodellen, altså kun jente og gutt. De er enige om at kjønn innebærer mer enn det, og at det finnes flere ulike kjønnsidentiteter. Kjønn for dem handler på mange områder om hva man selv føler seg som og hvordan man selv ønsker å fremstå. Det som er interessant er hva de ulike lærerne vektlegger og hvordan de snakker om kjønn. Nicolay er blant annet opptatt av hvordan hans oppfatning av kjønn har endret seg i takt med hvordan samfunnet har endret seg, og at han har fått økt kunnskap om det mangfoldet som finnes. Han trekker frem at samfunnet har utviklet seg fra et snevert syn og en tanke om at det kun finnes to biologiske kjønn, til et mer åpent samfunn hvor det finnes mange forskjellige identiteter og større rom for å skille seg ut. Dette mener han også gjør seg synlig i skolen og blant elevene.

Nicolay: «Jeg merker jo at dette er noe elevene er mer opptatt av og tenker mer og mer på enn for eksempel da jeg vokste opp hvor det kun var de to biologiske kjønnene og så tenkte vi ikke noe mer på det. Enten var du gutt eller jente, men nå er det mer rom for å definere seg selv».

Marte påpeker at det finnes en norm i samfunnet om at man enten er gutt eller jente, men at det i realiteten er mye bredere enn det.

Marte: «Kjønn kan være at man ikke helt vet, eller at man føler seg litt midt imellom, eller at man er født med et kjønn og så finne ut at det ikke er riktig for deg».

Lars sin oppfatning av kjønn er også den oppfatningen han ønsker å formidle til sine elever; at kjønn kan være mye. Han deler opp begrepet kjønn i fire, og mener at man må skille mellom biologi, kjønnsidentitet, kjønnspresentasjon og romantiske preferanser. Han knytter det til elevene og deres kjønnsuttrykk, og er opptatt av at kjønns mangfold i skolen handler om hvordan elevene selv uttrykker kjønn.

Lars: «Mesteparten av tiden handler det om kjønns presentasjon da, hvordan elevene kler seg, ter seg, oppfører seg og hvordan de ønsker å bli sett».

Erik er også opptatt av at kjønn handler om hvordan man selv ønsker å bli sett.

Erik: «Det handler om følelser og identitet. Man blir jo ofte veldig oppfatt av det tekniske når man snakker om kropp for eksempel, men jeg er mer opptatt av følelser. For eksempel hvilke følelser man får for andre, hva man føler seg som og hva man selv vil bli sett som».

Lærerne i studien har en oppfatning av at kjønn ikke bare kan knyttes til biologi, men at kjønn også handler om hva man selv føler seg selv seg som og hvordan man selv ønsker å fremstå. Den oppfatningen lærerne har av kjønn er med på å påvirke undervisningshverdagen deres i varierende grad. For eksempel påpeker alle lærerne at det er en mulighet for at de kan ha elever i sitt klasserom som bryter med de tradisjonelle normene for kjønn, og at dette er noe det er viktig å være bevisst på som lærer. De er opptatt av at man som lærer må være inkluderende, vise anerkjennelse og være tydelige på at skolen og klasserommet skal være et sted der det er rom for å være seg selv. For eksempel sier Erik at «her skal man få lov til å være den man er og den man vil være». Alle er enige at det er læreren som står sentralt når det kommer til å skape den tryggheten, og hvordan lærerne ser på mangfold og legger til rette for mangfold har mye å si for hvordan elevene trives på skolen. Lærerne er blant annet opptatt av at man må se på mangfoldet som en ressurs og en selvfølgelighet i skolen.

5.2 Kjønnsmangfold er ikke en del av den generelle undervisningen

De fire lærerne som ble intervjuet opplever kjønnsmangfold som et viktig tema i skolen. Selv om alle lærerne understreker at kjønnsmangfold er noe det bør undervises om og som bør være en integrert del av skolehverdagen, kommer det frem i intervjuene at kjønnsmangfold ikke synes å være en integrert del av den generelle undervisningen.

5.2.1 Kjønnsmangfold - et adskilt tema

Når lærerne blir spurt om kjønnsmangfold i det hele tatt er et tema i deres undervisning, viser det seg at de ikke underviser mye om dette. Lærerne hevder selv at hvis de har kommet inn på temaet under undervisningen, har det skjedd mer tilfeldig ved at elevene har stilt spørsmål om kjønnsmangfold eller fordi de har sett en episode av *Supernytt* hvor kjønnsmangfold har vært et tema. Alle de fire lærerne har vært innom tematikken i egen undervisning, men i varierende grad. Nicolay har for eksempel vært gjennom en temaperiode hvor klassen hans jobbet med forskjellige familiesammensettinger og minoriteter i samfunnet, og Lars planlegger for en periode hvor blant annet kjønnsmangfold kommer til å bli et sentralt tema. Erik og Marte har hovedsakelig hatt om kjønnsmangfold i forbindelse med vennskapsuke og Pride-uke.

Erik: «I høst var det vennskapsuke, det har vi hver høst. I år var temaet mangfold innenfor seksuell orientering. Da viste jeg en serie på Netflix, *Heartstopper*, som utgangspunkt for å snakke om temaet».

Marte: «Jeg har ikke satt av tid til å undervise om det eksplisitt, men vi har vært innom det noen ganger, spesielt i forbindelse med pride».

Lærerne i studien er enige i at temaer som blant annet kjønnsmangfold og seksualitet gjerne bare blir satt i fokus ved spesielle anledninger, dager eller uker, og at disse temaene fort kan gå i glemmeboken resten av skoleåret, selv om det ikke er intensjonen til ledelsen og lærerne.

Erik sier for eksempel: «Det er jo oppe i vennskapsuka, men det er kanskje litt sjeldent å ha det én gang i året. Det burde jo egentlig vært noe man var innom jevnlig».

Marte påpeker at fokus på kjønnsmangfold er noe som burde være en integrert del av skolehverdagen og Nicolay mener at ukesopplegg rundt kjønnsmangfold og seksualitet ikke er tilfredsstillende.

Marte: «Det er viktig å tenke på at pride bare er en dag, men at det her egentlig er viktig hele tiden. Ikke undervise om det som at det er liksom sånn at akkurat da skal vi bry oss om det. Burde jo egentlig prøve å få det inn som en generell del av skolehverdagen.»

Nicolay: «Det har jo vært noe mer fokus på tematikken her etter vi fikk opplæring, men kanskje spesielt med uke 6, som er en egen fokusuke om seksualitet og identitet. Jeg vil jo si at det egentlig ikke er ikke nok.»

Lærerne mener altså at det å undervise om kjønns mangfold kun ved spesielle anledninger ikke er tilstrekkelig, men at det i teorien burde være en del av den generelle undervisningen. Marte mener for eksempel at kjønns mangfold er viktig hele tiden, og at man ikke burde behandle det som et adskilt tema. Likevel så påpeker hun selv at hun stort sett har undervist om det i forbindelse med pride. Lars er også opptatt av at kjønns mangfold ikke skal behandles som et adskilt tema.

Lars: «For eksempel har vi noen kjønnskreative på 7.trinn, så slippe at det blir sånn ‘nå skal vi ha om deg i 3 uker’, og så sitter alle og ser på deg. Vi må sette det i kontekst og koble det på ting, ikke bare ‘nå skal vi ha om skeiv tematikk’, og det er det eneste vi har om det, og så er alt det andre adskilt».

Lars synes det er spesielt viktig at det ikke ender opp med å bli et adskilt tema, for å kunne ivareta de elevene som bryter med normene for kjønn. Dette er noe han prøver å ta høyde for i sin undervisning, gjennom blant annet å sette det i kontekst. Likevel, i likhet med de andre lærerne, opplever han derimot at det på skolenivå ender opp med å bli tematisert under Pride-ukene.

5.2.2 Hvordan lærerne har jobbet med kjønns mangfold

Selv om undervisningen ikke er en generell del av undervisningen, så har alle lærerne jobbet med kjønns mangfold. På spørsmål om hvordan lærerne har jobbet med tematikken i klasserommet, så kommer det frem at lærerne har vært opptatt av å vise representasjon, fordi de mener at dette er viktig for å eksponere elevene for mangfold og for at de skal kunne kjenne seg igjen og føle seg inkluderte på skolen. Dette har de for eksempel gjort gjennom å

henge opp plakater av ulike familieformer i klasserommet og legge frem bøker med kjønnsidentitetstematikk som elevene kan lese. Både Erik og Nicolay har benyttet tv-serie og bok med kjønnsidentitetstematikk som utgangspunkt for helklassesamtaler. Mens Erik viste tv-serien *Hjertestopper* for sin klasse, har Nicolay latt elevene sine lese boka *Jeg er Leona*. Dette er en innfallsvinkel som Marte ser for seg at hun ville brukt om hun skulle jobbet med temaet: «Det kunne vært interessant og hatt en slags historie, for eksempel en bok, som utgangspunkt for å diskutere tematikken»

Nicolay, Erik og Marte trekker frem undervisning med fokus på ulike familieformer. Det å lære elevene om kjønns mangfold gjennom å vise ulike familiestrukturer og familieformer, mener de at kan være en fin innfallsvinkel til temaet. Nicolay har for eksempel gjennomført et undervisningsopplegg hvor dette har vært sentralt, mens Marte også tenker at dette er en innfallsvinkel hun bruke hvis hun skal undervise om kjønns mangfold.

Nicolay har også gjennomført undervisningsopplegg hvor oppleggets hensikt var å utfordre elevens stereotypier knyttet til kjønn, men uttrykker at det er krevende å endre de stereotypene elevene har.

Nicolay: «Så jobbet vi med ulike opplegg som handlet om å prøve å finne ut «hvem er denne personen, litt detektivoppragd. Her får du informasjon om noen, og noen bilder, «hvem tror du bildene passer til?» for eksempel. Twisten er jo selvfølgelig at det er vanskelig å si. Noen elever tenker automatisk «dette er en gutt, fordi personen liker fotball og gaming» for eksempel, sånn stereotypiske for gutt da. Kom jo frem til at det egentlig kan være hvem som helst. Men det er vanskelig å bryte de stereotypene elevene har fra før av».

Både Lars og Nicolay mener det er viktig å lære elevene om det historiske bakteppet for temaer rundt kjønns mangfold. For eksempel nevner Nicolay at det kan være interessant å snakke med elevene om hvordan homofile og transpersoner har blitt behandlet i ulike perioder av historien. Lars mener at det er viktig å sette denne tematikken inn i en kontekst, slik at elevene får en bredere kompetanse i og forståelse av kjønns mangfold. Han understreker viktigheten av å ikke behandle kjønns mangfold som et adskilt tema. For eksempel holder han på å planlegge for en periode hvor både seksualitet og kjønns mangfold skal være i fokus, men

hvor det skal settes inn i en historisk kontekst: «jeg planlegger å ha et fokus på historien, sette det inn i en historisk kontekst for å øke elevenes forståelse».

5.2.3 Bruk av inkluderende språk

I tillegg til å jobbe med kjønns mangfold eksplisitt i undervisningen, påpeker også lærerne at det er viktig at man har et inkluderende språk i den generelle skolehverdagen. Det påpekes også at det ikke nødvendigvis er så lett for alle å huske på det i en hektisk hverdag, men lærerne prøver å være bevisste på det. De mener det er viktig, fordi man som lærer ikke kan ta for gitt at elevene er ciskjønn.

Marte: «Det er viktig å huske på at det kan være en av dine elever som kjenner på følelser knyttet til kjønnsidentitet. Vi må huske på at vi er veldig forskjellige og passe på at vi ikke sier noe som kan gi noen klump i magen. Vi har jo noen normer som vi kanskje kan ta oss selv i, for eksempel at vi kan si mamma og pappa. Vi må være litt obs på hvordan vi snakker».

De fire lærerne mener at det er viktig å aktivt bruke de begrepene som finnes for å vise anerkjennelse, synliggjøre mangfold og for å øke elevenes kompetanse, for eksempel begreper som «hen», «ikke-binær», «cis» og «trans». De mener at dette er viktig i skolen og noe man som lærer burde være bevisst på, spesielt for å bidra til å «normalisere» at det finnes ulike kjønnsidentiteter. De tror dessuten det kan bidra til at de elevene som bryter med normene for kjønn føler seg mer trygge og inkluderte i klasserommet.

Erik: «Det er jo mange elever som kan kjenne på det, og som kanskje ikke er åpne om det. Det har jeg blitt mer bevisst på. Så jeg er bevisst på å bruke et inkluderende språk som ‘vi som er...’, ‘alle som føler seg sånn’, i stedet for å bare si ‘de’. For å vise at alt er lov da, som kanskje vil gjøre at elever som kjenner på det føler seg litt tryggere».

Lærerne har altså alle et ønske om å ha en inkluderende undervisningspraksis, aktivt bevisstgjøre elevene sine på det kjønns mangfoldet som finnes, og øke kunnskapen deres innenfor dette temaet, men det er derimot ulikt hvordan dette faktisk utspiller seg i praksis og hvorvidt lærerne klarer å ta høyde for det i egen undervisning.

5.3 Manglende kompetanse i å undervise om kjønns mangfold

Alle lærerne er altså bevisste på at det finnes et mangfold av kjønn, opplever seg selv som interesserte i tematikken og ser viktigheten av å ha et fokus på kjønns mangfold i skolen. Derimot viser mitt funn at lærerne opplever en manglende kompetanse knyttet til det å undervise om kjønns mangfold, og er usikre på hvordan de kan trekke kjønns mangfold inn i undervisningen «på best mulig måte». Marte føler seg for eksempel usikker på hvordan hun skal snakke med elevene om det. På spørsmål om hvorvidt det har blitt arbeidet med tematikken på skolenivå, forteller Marte at det ikke har vært noen felles møter eller samtaler på skolen om hvordan man kan arbeide med kjønns mangfold, men at dette er noe hun gjerne skulle ønske kunne vært mer i fokus på hennes skole.

Marte: «Jeg skulle gjerne hatt mer opplæring og dypere forståelse. Jeg kan jo si at jeg selv er bevisst på det og tenker at kjønn er noe mer enn gutt/jente, men hvordan konkret skal jeg gå frem når jeg skal snakke med elevene om det?».

Videre sier Marte: «Jeg synes jo at det er et veldig viktig tema som burde få større plass i skolen. Men det hadde vært mye lettere for meg å få bredere kompetanse og undervise om det, hvis det var noe vi gjorde sammen på skolen».

Marte ser viktigheten av å inkludere kjønns mangfold i skolen, men mener at hun mangler noen nødvendige verktøy for å kunne undervise om det, noe som gjør at hun føler seg usikker på hvordan hun skal trekke tematikken inn i klasserommet. Hun uttrykker et ønske om å undervise mer spesifikt om det og trekke det mer inn i skolehverdagen, men synes det er utfordrende fordi hun ikke føler seg trygg nok på å undervise og snakke med elevene sine om det. Marte føler hun mangler den nødvendige kompetansen for å gjøre det «riktig», altså på en måte som fremmer mangfold og gjør at elevene får et positivt syn på kjønns mangfold. Heller ikke å Lars sin skole har hatt noen felles kompetanseheving om kjønns mangfold. Han mener at han har kompetanse om kjønns mangfold fordi han selv har satt seg inn i tematikken og fått økt kompetanse på egenhånd. Han har derimot ikke kompetanse om hvordan han kan undervise om kjønns mangfold, fordi den kunnskapen han har tilegnet seg ikke har kommet fra utdanningen han har tatt eller skolen han jobber på. I likhet med Marte har han dermed et ønske om at det skal være mer fokus på det i skolen.

Lars: «Vi har ikke hatt noe felles kompetanseheving her på skolen. Men jeg har prøvd å løfte tematikken litt, fordi jeg synes det er viktig».

I motsetning til Marte og Lars, jobber Erik og Nicolay på skoler hvor det har vært fokus på kjønns mangfold. Alle ansatte ved disse skolene har fått opplæring i kjønns- og seksualitets mangfold, og initiativet til denne opplæringen kom fra ledelsen.

Erik: «Vi har jo fått spesiell opplæring her på skolen, så vi har fokus på det. Opplæringen ga oss nok en viktig grunnmur. En generell innføring i begreper og den viktigste kompetansen».

Nicolay: «Vi har hatt opplæring på det her. Da var det sånn ett ordentlig kurs. De som holdt kurs snakket om de ulike identitetene man ser. Også snakket de mye om hvordan skolegangen til for eksempel transpersoner har vært, hva det var som var vanskelig med å gå på skolen for dem».

Opplæringen de ansatte fikk om kjønns mangfold gikk altså ut på en generell innføring i begreper og språkbruk, i tillegg til at de fikk kunnskap om hvilke utfordringer de som bryter med normene for kjønn har opplevd i skolen. Det kommer ikke frem i intervjuene at det har vært noe fokus på hvordan lærerne kan undervise om det, og begge to opplever en manglende kompetanse knyttet til det. Både Erik og Nicolay opplever at de ansatte som har fått opplæring har blitt mer bevisste på det kjønns mangfoldet som finnes og hvordan man kan inkludere det i skolehverdagen gjennom blant annet språkbruk. Likevel mener de at det fortsatt er opp til hver enkelt lærer hvor mye fokuset på kjønns mangfold skal trekkes inn i undervisningen og på hvilken måte dette skal gjøres. Erik sier for eksempel at de ikke har utarbeidet noen felles plan for hvordan de generelt skal jobbe med kjønns mangfold. Det har ikke blitt satt i system.

Erik: «Jeg føler ikke at vi har satt det helt i system enda, selv om vi har fått opplæring. Det har jo gått over ett år siden vi fikk opplæring, men sånn systematisk hvordan vi jobber med det på trinn for eksempel, det har vi ikke helt på plass».

Han fastslår også at: «Det blir jo opp til hver enkelt hva man gjør, men en forventning om at man skal gjøre noe».

Noe av det samme påpeker også Nicolay.

Nicolay: «Vi har ikke snakket så mye om det etter vi fikk opplæring. Jeg syns at det har vært noe mer fokus og økt bevissthet blant de ansatte i etterkant, men til syvende og sist så blir det jo opp til hver enkelt lærer».

Mye av bevisstheten og kompetansen de fire lærere har om kjønns mangfold mener lærerne for det meste kommer av egne erfaringer, hva de plukker opp selv og hvor interessert man er i tematikken. Marte og Nicolay nevner for eksempel at det har vært lite fokus på det i lærerutdanningen, til tross for at ikke er mange år siden de var ferdig utdannet, og mener at det generelt ikke er nok fokus på det i skolen. Noe som blant annet gjør det vanskelig for Marte å få det inn i egen undervisning, fordi det hun kan om kjønns mangfold ikke er knyttet til skole og undervisning.

Marte: «Jeg tror egentlig ikke det er nok fokus på det i skolen og læreplanen har ikke nok føringer, da blir det jo opp til deg selv å få det inn. Og det syns ikke jeg er så lett».

Erik er også enig i at det ikke er så mye fokus på kjønns mangfold i skolen, og mener at en grunn til det er fordi det er en tematikk som har blitt mer synlig og aktuell den siste tiden.

Erik: «Det er jo noe kunnskap som er veldig etablert i skolen når det gjelder minoriteter, for eksempel samer og samiske tema, mens kjønns mangfold har blitt mer aktuelt nå i det siste. Det er gradvis på vei frem, så derfor er det nok ikke så mye fokus på det, det har kanskje ikke klart å etablere seg helt i skolen enda».

Lærerne opplever altså at de har en manglende kompetanse i å undervise om kjønns mangfold, og peker blant annet på at en grunn til det er at det ikke er nok fokus på det i skolen. Selv om Erik og Nicolay har vært igjennom opplæring om kjønns mangfold, opplever de likevel at de ikke har tilstrekkelig kompetanse om kjønns mangfold.

5.3 Undervisning om kjønns mangfold er utfordrende

De fire lærerne opplever undervisning om kjønns mangfold som utfordrende. Hvorvidt det var utfordrende og på hvilken måte det var utfordrende, varierte riktignok. Lærerne er som nevnt

enige i at kjønns mangfold er et tema som det må undervises mer om, men de opplever utfordringer knyttet til *hvordan* gjøre det. Disse utfordringene preger lærerne, som for eksempel Marte, som kvier seg for å gå inn på tematikken i frykt for å «trå feil» eller få reaksjoner fra elever som hun ikke vet hvordan hun skal håndtere. Disse problemstillingene kommer frem hos de andre lærerne også.

5.3.1 Å undervise på en måte som ikke bidrar til å skape større distanse

Lærerne opplever at en stor utfordring knyttet til hvordan trekke kjønns mangfold inn i undervisningen er hvordan de skal undervise om det på en måte som inkluderer og ikke diskriminerer. De har alle et ønske om å «normalisere» at det finnes ulike kjønnsidentiteter, men synes det er vanskelig å finne den «rette» måten å gjøre det på. Marte og Lars uttrykker for eksempel spesielt at de kjenner på en usikkerhet knyttet til å undervise på en måte som ikke bidrar til å opprettholde eller skape en distanse mellom «oss» og «dem».

Marte: «Jeg synes det er vanskelig å møte tematikken på en måte som normaliserer det og ikke gjør det til *de der*».

Lars: «Det er vanskelig, og gjelder også med rasisme for eksempel. Det å både ikke snakke over folk, men samtidig ikke at den timen handler om 'hvordan har du det egentlig?'. Det må vi være bevisste på, og det er vanskelig og finne den rette vinklingen der. At det ikke blir *de* og *oss*».

Lars påpeker at det er viktig at man som lærer er bevisst på hvilken innfallsvinkel man bruker i undervisningen når det gjelder kjønns mangfold. For eksempel uttrykker han at hvis man har elever i sitt klasserom som bryter med normene for kjønn, er det viktig at de ikke ender opp med å bli talsperson for temaet. Samtidig er det også viktig å ivareta disse elevene, og som han uttrykker; «ikke snakker over de». Det oppleves utfordrende å finne den riktige balansen mellom å ivareta de som bryter med normene for kjønn sin stemme, og samtidig ikke ende opp med at de blir satt i «fokus». Lars trekker paralleller til rasisme og andre minoriteter, og opplever de samme utfordringene der.

5.3.2 Toleranse blant elever

Det kommer fram i intervjuene at lærerne opplever elevene som mer tolerante og anerkjennende ovenfor kjønns mangfold enn tidligere. Lærerne snakker om elever som er mer

åpne for mangfold og ulikhet, og at det at det finnes ulike kjønnsidentiteter er en selvfølgelighet for mange elever i dag. Erik forteller for eksempel om de reaksjonene han har fått når han har vist *Hjertestopper* i klasserommet, som både tematiserer seksualitet og kjønns mangfold.

Erik: «Barna har en ganske annen oppfatning nå enn da jeg først begynte som lærer. For 20 år siden ville jeg ikke fått nærmest applaus i klasserommet når de to guttene kysset».

En grunn til dette mener lærerne er fordi dagens elever har mer kompetanse og blitt mer eksponert for mangfold gjennom blant annet sosiale medier. I tillegg mener de at det også har blitt mer aksept i samfunnet generelt, og at det viser seg gjennom elevene. Likevel har derimot alle lærerne opplevd elever som har kommet med hatefulle og negative ytringer knyttet til både kjønn og seksualitet. Erik og Lars uttrykker at det for det meste er språkbruk i affekt mer enn at det ligger negative holdninger rundt kjønnsidentitet bak. Alle lærerne har likevel opplevd elever som har hatt negative holdninger til kjønns mangfold, og de opplever dette som en utfordring i klasserommet.

Erik: «Noen elever synes jo det er rart. Det synes jeg kan være ubehagelig å snakke om, fordi man blir jo redd for hvordan elevene snakker til hverandre. Da blir jeg usikker på hvor langt inn i samtalen jeg skal gå».

Nicolay: «Jeg føler at toleransen vinduet er veldig mye høyere enn det var før, men vi sliter fortsatt med elever som hører mye hjemme og får noen holdninger derfra. For eksempel at det å være trans og homofil er en synd».

Det lærerne opplever som utfordrende er elevene som kommer til skolen med negative holdninger de har fått hjemmefra. For eksempel at elevene har ulike verdisyn, som ikke nødvendigvis stemmer overens med skolens verdisyn. Ingen av lærerne har fått spesifikke tilbakemeldinger eller negativ respons fra foreldre, men de tolker det slik uti fra elevenes sine utsagn. Alle lærerne drøfter utfordringer knyttet til det å endre elevenes syn og holdninger hjemmefra og utfordringer knyttet til hvor mye skolen og læreren faktisk kan klare å endre av slike holdninger.

Nicolay: «Utfordringen er jo at vi ikke kan styre det som skjer hjemme, og elevene kommer fra ulike hjemme både ulike politisk og religiøse synspunkter. Men det er jo der skolen kommer inn da. Vår jobb er jo å utdanne elevene og lære dem ting. For eksempel kan vi legge til rette for diskusjoner og få frem ulike synspunkt og perspektiver».

De påpeker derimot at det er viktig at man jobber med det uansett, og fremhever viktigheten av at elevene får økt kunnskap. Dette mener de elevene kan få gjennom å bli eksponert for mangfold, samt legge til rette for samtaler og diskusjoner i klasserommet hvor elevene kan få oppleve andre synspunkt og perspektiver.

Erik: «Det å få det helt bort er vanskelig, men de må tolerere det og skjønne at det ikke har noe med dem å gjøre. Det er en utfordring, men skolen kan i hvert fall gjøre noe der. Vi klarer nok ikke å endre alle elevers syn, men vi må jo prøve, hvem ellers skal gjøre det liksom?».

Lærerne legger til grunn at økt kunnskap om kjønns mangfold og eksponering av kjønns mangfold er viktig for å øke elevenes bevissthet og jobbe holdningsendrende. De uttrykker blant annet at veien til aksept og toleranse går gjennom kunnskap, dialog og perspektiver, og at man som lærer ikke skal være belærende ovenfor elevene sine.

Marte: «Vi må alltid jobbe med at elever skal ha respekt for andre, nesten uavhengig av om man føler det går inn eller ikke. Vi må bevisstgjøre elevene og gi dem økt kunnskap. Men vi må ikke komme ovenfra og ned og si 'dette er sånn du må tenke', men hjelpe elevene til å lære mer om hvor mangfoldig samfunnet er, både når det gjelder kjønn og andre minoriteter.

Kjønn kan oppleves som et kontroversielt tema, og lærerne legger vekt på viktigheten av å ha trygge og rause klasserom der det nettopp er rom for elevene til å snakke om og drøfte vanskelige og ubehagelige temaer. For å få til dette understreker lærerne viktigheten av at de er gode rollemodeller og trygge voksne.

Marte sier for eksempel: «At elevene føler seg trygge i klasserommet er veldig viktig, og det føler jeg er mitt ansvar som lærer. Å skape den tryggheten og det rommet til å si hva man tenker. Hvis vi skal bli kloke sammen, må vi tørre å være ærlige».

Lærerne uttrykker et ønske om å ha et klasserom hvor det skal være åpent for et meningsmangfold blant elevene. Erik vil for eksempel at hans klasserom skal være et sted hvor elevene kan 'snakke om vanskelige ting på en fin og saklig måte'. Likevel kommer det frem utfordringer knyttet til hva man som lærer kan tillate seg av meninger i et klasserom. Lærerne er enige i at det skal være rom for meningsmangfold blant elevene, men er usikre på hvor grensen går for hva man kan tillate seg av meninger.

5.4 Ideell vs. virkelig undervisningssituasjon om kjønns mangfold

I intervjuene kommer det frem at alle lærerne har et ønske om å inkludere kjønns mangfold mer i egen undervisning, og et ønske om at kjønns mangfold generelt får en større plass i skolehverdagen. Lærerne har mange tanker og refleksjoner rundt hva de gjerne kunne tenke seg å gjøre i undervisningen, og hvordan skolen «egentlig» burde være. Likevel opplever de, som det kommer frem tidligere i kapittelet, utfordringer knyttet til kompetanse, undervisning og holdningsarbeid. Lærerne mener at disse utfordringene kommer av at skolen blant annet er for heteronormativ, at det er for lite ressurser å lene seg på og at læreplanen ikke har nok føringer når det gjelder kjønns mangfold. I en ideell verden mener lærerne at kjønns mangfold skal være en integrert del av skolen, både som en del av den faglige undervisningen og som en del av den generelle skolehverdagen gjennom blant annet språkbruk og representasjon i læreverk. Lars er for eksempel opptatt av kjønns mangfold skal gjennomsyres hele tiden og være en selvfølge i skolen.

Lars: «I en perfekt verden så skal jo dette trekkes inn i alle fag og være en selvfølge i skolen, men sånn er det jo ikke. Ikke enda i hvert fall».

Han mener at det er viktig at kjønns mangfold får en større plass i skolen, slik at det å bryte med normene for kjønn ikke oppleves som noe «rart» og «annerledes», men som noe helt normalt. Derimot opplever han ikke at det er realiteten i dagens skole. Lærerne uttrykker at skolen i stor grad er preget av en binær tenkemåte og mener at dette er en utfordring i dagens skole, fordi det gjør det vanskelig å gjøre kjønns mangfold til en naturlig del av skolehverdagen. Nicolay påpeker for eksempel at man i skolen ofte deler elevene inn i to kategorier, jente/gutt. Etter opplæringen de har hatt på deres skole er dette noe de ansatte har

blitt mer bevisste på, og han har for eksempel sluttet med gutte- og jenteinndeling i sitt klasserom. Det samme uttrykker også Erik.

Erik: «Vi har sluttet med gutte/jenteinndeling, for det går jo ikke an lenger. Selv om det står at man er jente, kan det jo være at kjønnsidentiteten er noe annet, da blir inndeling problematisk».

Lars har opplevd å ha elever som har reagert på at naturfagundervisningen har vært for lite inkluderende ovenfor de som bryter med normene for kjønn. Han påpeker også at det har vært en motvilje blant noen av kollegaene om å endre undervisningspraksis knyttet til dette.

Lars: «Noen av elevene har sagt i fra om at naturfagundervisningen, når det gjelder kropp, er litt for cisnormativ. Vi har noen lærere som kanskje synes det her er litt rart, kanskje tenker at dette her kommer ikke disse barna til å mene om 1 år».

Lærerne påpeker at, i en ideell verden så skulle kjønns mangfold hatt en selvfølgelig plass i skolen, både som en del av den generelle skolehverdagen og som en del av den faglige undervisningen. I skolen mener blant annet Erik at mye kunne vært gjort gjennom å bruke et mer inkluderende språk.

Erik: «Det handler ikke nødvendigvis om at vi skal tilføre eller endre så mye, men at vi kommer langt med å endre språkbruken vår».

Lærerne er dog enige i at det ikke holder at man som enkeltlærer er bevisst på det og blant annet bruker et inkluderende språk, men at det å gjøre kjønns mangfold til en generell del av skolehverdagen innebærer at det gjennomsyres på hele skolen og blant alle de ansatte. I tillegg peker de også på lærebøkene og de ressursene som blir brukt i skolen. Lærerne mener blant annet at lærebøkene og ressursene de kan lene seg på i undervisningen i stor grad er for cisnormative. For eksempel uttrykker de et ønske om at det blant annet burde være mer representasjon i lærebøkene og oppgaver elevene får.

Lars: «Men egentlig skal man jo ha dette her inn i alle fag, for eksempel med matte eller norskoppgaver da, så burde man jo passe på at ikke alle familiene er mann og

dame. Sånne ting er ganske viktig, at elevene ser det jevnlig liksom. Jo mer man bare klarer å ha det som en selvfølgelig ingrediens i den vanlige undervisningen, jo bedre».

Lærerne mener også at lærebøkene er utdaterte og tematiserer kjønns mangfold i alt for liten grad. Marte uttrykker for eksempel: «I samfunnsfag er det én side om Pride, men det synes jeg er for lite». Det å gjøre kjønns mangfold til noe mer fremtredende i skolen gjennom blant annet lærebøkene tror lærerne vil gjøre det enklere for dem å inkludere og undervise om kjønns mangfold. Lærerne uttrykker derimot at det som tematiseres i lærebøkene henger sammen med læreplanen. De syns alle det er viktig at kjønns mangfold har kommet inn i læreplanen, men Marte, Nicolay og Lars mener likevel at det ikke er fremtredende nok. I tillegg opplever Marte en utfordring knyttet til det ene kompetansemålet.

«Jeg vet ikke nøyaktig hva som menes med «kjønnsuttrykk» egentlig, og læreplanen er jo noe alle skal forholde seg til. Så det kan jo være begreper der man ikke helt forstår, så kanskje man må tilføye noe mer til sånn type kompetansemål».

Lærerne i studien mener altså at dagens undervisningssituasjon om kjønns mangfold ikke er ideell, og at det egentlig burde være en selvfølgelig og naturlig del av skolehverdagen. Grunnen til at det ikke er det, tror de derimot har å gjøre med at skolen er preget av en binær tenkemåte og at lærebøkene ikke tematiserer kjønns mangfold godt nok, noe som henger sammen med læreplanens føringer.

5.5 Oppsummering av kapitlet

Lærerne i denne studien har en relativ lik forståelse av kjønn, og deres oppfatning av kjønn som noe mer enn tokjønnsmodellen påvirker undervisningen deres. De har undervist om kjønns mangfold på ulike måter og i ulik grad, men alle er enige i at kjønns mangfold er et tema som bør være integrert som en mer generell del av skolehverdagen. Dette mener de er viktig både for å ivareta og inkludere alle elever, samt for å eksponere elevene sine for mangfold og «normalisere» det å bryte med kjønnsnormene. Derimot opplever lærerne manglende kompetanse i å undervise om kjønns mangfold og de mener blant annet at en av grunnene til dette er fordi det er for lite fokus på kjønns mangfold i skolen, til tross for at to av lærerne har hatt opplæring om temaet. Den manglende kompetansen gjør at lærerne opplever det å undervise om kjønns mangfold som utfordrende, noe som gjør at de kan kvie seg for å ta

opp temaet i undervisningen. Det oppleves utfordrende å undervise om kjønnsmangfold blant annet fordi lærerne kjenner på en usikkerhet knyttet til hvilke konsekvenser undervisningen muligens kan ha. I en ideell verden ønsker lærerne at kjønnsmangfold skal få en større og mer generell plass i skolen, slik at det kan gjøre det enklere for dem å undervise om temaet. I følgende kapittel vil jeg drøfte disse funnene for å belyse oppgavens problemstilling.

6 Drøfting av studiens funn

I forrige kapittel presenterte jeg studiens funn. I dette kapittelet blir studiens funn drøftet og sett på i lys av relevant teori. Funnene har bidratt til å kunne belyse oppgavens problemstilling: *Hvordan forstår fire lærere kjønn, og hvilke erfaringer har de med undervisning om kjønns mangfold?*

6.1 Lærernes forståelse av kjønn

Skolen skal være et inkluderende og trygt sted for alle elever uavhengig av bakgrunn og kjønn. Røthing (2020) er opptatt av at skolen skal akseptere mangfold, men også aktivt bidra til å skape økt forståelse for mangfold. Det innebærer at lærere blant annet har et bevisst og kompetent forhold til kjønns mangfold. Hvordan man som lærer oppfatter og forstår kjønn vil dermed stå sentralt i arbeidet med kjønns mangfold i skolen. I utredningen *Jenter, Gutter og Mulighetsrom* hevdes det at en snever forståelse av kjønn lenge har vært forankret i skolen (NOU:19, 2019). Derimot har lærerne i denne studien, i likhet med Røthing (2014) og Nielsen (2018), en oppfatning av at kjønn ikke utelukkende kan knyttes til biologi og de to kategoriene jente og gutt. Alle lærerne knyttet kjønn til identitet, og mente at kjønn på mange måter handlet om hvordan man selv ønsket å bli sett. Vi kan dermed si at lærerne har en psykososial tilnærming til kjønn. Det å ha en psykososial tilnærming til kjønn er ifølge Nielsen (2018) viktig, fordi det innebærer at man blant annet ser på kjønn som en subjektiv opplevelse og en del av en persons identitet. Lærerne i studien er enige i at det er opp til den enkelte å definere sitt eget kjønn og at skolen skal være en arena hvor det er rom for ulike kjønnsidentiteter, der elevene både skal få lov og mulighet til å være den de er. I tillegg innebærer en psykososial forståelse at man ser på kjønn som noe som er sosialt konstruert. For å kunne bryte opp om de kjønnsstereotypiene som finnes i samfunnet, mener både Røthing (2014) og Nielsen (2018) at vi må ha en forståelse av kjønn som noe som er sosialt konstruert.

Den oppfatningen lærerne har av kjønn preger deres bevissthet og undervisningshverdag, og gjør at de prøver å implementere kjønns mangfold i egen undervisning. Det at lærerne har en oppfatning av kjønn som noe mer enn de to binære kategoriene mann og kvinne (Nielsen, 2018; Røthing, 2014), og at de prøver å formidle til sine elever at det eksisterer et mangfold av kjønnsidentiteter kan dermed bidra til å at skolen oppleves som en inkluderende og trygg arena for de elevene som bryter med normene for kjønn. Forskning har blant annet vist at

læreres holdninger til kjønn har stor betydning for deres skoletrivsel (Poteat et al., 2019; Ullman, 2017), noe lærerne i denne studien også er enige i. I tillegg kan lærernes forståelse av kjønn også bidra til å utfordre den forståelsen resten av elevgruppen har av kjønn og de kjønnsstereotypiene som de muligens har. Det å lære barn og unge at det eksisterer et mangfold av identiteter gjør at skolen kan bidra til å utfordre tokjønnsnormen som samfunnet i stor grad er preget av (Røthing, 2020). Det å vise frem mangfold, er viktig for å kunne skape endring og «normalisere» det at det finnes ulike kjønnsidentiteter. Marte sier blant annet at hun «ønsker å hjelpe elevene til å se hvor mangfoldig samfunnet er, og hvor mange måter man kan tenke på det med kjønn». Hvordan lærere forstår kjønn, ser derfor ut til å ha innvirkning på deres undervisningspraksis. Det at lærerne ser på kjønn som noe mer enn bare tokjønnsmodellen, kan dermed være grunnen til at kjønns mangfold faktisk får en plass i deres undervisning.

6.2 Kjønnsmangfold er del av den generelle undervisningen

Kjønnsmangfold er et tema som lærerne prøver å inkludere både i den sosiale og den faglige delen av skolen. Lærerne har altså et positivt syn på kjønnsmangfold og opplever kjønnsmangfold som et viktig tema i skolen, men likevel viser det seg at de ikke klarer å inkludere kjønnsmangfold på den måten de gjerne skulle ønske. Røthing og Svendsen (2009) mener at antidiskriminerende undervisning ikke kun skal gjelde for sosiale forhold, men at det også må inkorporeres i undervisningen i forskjellige fag. Et av funnene som kommer frem i denne studien er at undervisning om kjønnsmangfold ikke er en generell del av skolehverdagen til lærerne, til tross for at alle lærerne uttrykker at kjønnsmangfold burde integreres i større grad. Mine funn viser at kjønnsmangfold som oftest blir behandlet som et adskilt tema, og som det undervises om i liten grad. I likhet med Kumashiro (2002), mener lærerne at dette ikke er tilstrekkelig. For å kunne bidra til antidiskriminerende undervisning om den andre, hevder Kumashiro (2002) at man burde gjøre denne undervisningen til en del av den generelle opplæringen. Dette er blant annet viktig for å unngå og opprettholde stereotypier, og for at elevene ikke skal få et fragmentert og feil bilde (Kumashiro, 2002). Det å undervise eksplisitt om kjønnsmangfold ved å arrangere temauker eller temadager, kan for eksempel gi et signal om at det å bryte med normene for kjønn er noe spesielt som krever spesiell oppmerksomhet. Selv om intensjonen er god, kan det likevel bidra til å reproducere tokjønnsnormen og tanken om at det å være ciskjønn er det normale og mest ønskelige i samfunnet (Svendsen et al., 2018). Noe som er uheldig, fordi det kan gjøre at stereotypier

knyttet til kjønn blir opprettholdt, samt at det kan føre til sårbare situasjoner for de elevene som bryter med normene for kjønn.

For å kunne utvikle antidiskriminerende undervisning, slik at man kan utfordre tokjønnsnormen, burde kjønns mangfold dermed være en gjentakende del av undervisningen og noe som tematiseres i flere fag. Forskningen til Ryan og Bednar (2013) understreker viktigheten av dette, da gjentakende undervisning og diskusjoner om kjønns mangfold viste seg å ha positiv effekt på elevenes holdninger knyttet til kjønn. Det kan dermed settes spørsmålstegn ved hvorfor kjønns mangfold ikke har en mer generell plass i lærerens undervisning, når de selv ser på det som viktig og uttrykker et ønske om å «normalisere». Det kan tenkes at det blant annet kommer av at det generelt ikke er nok fokus på kjønns mangfold i skolen (NOU:19, 2019), noe lærerne i denne studien også opplever. Hvor stort fokus det er på kjønns mangfold i skolen, og hvor fremtredende det er i skolens styringsdokumenter vil selvfølgelig ha betydning for hvor mye det vektlegges i undervisningen.

6.2.1 Undervisning *for* og *om* de andre

Selv om kjønns mangfold ikke har en generell plass i lærernes skolehverdag, viser det seg derimot at alle har undervist om det. To av tilnærmingene til antidiskriminerende undervisning som Kumashiro (2002) skisserer er undervisning *for* og *om* de andre. Undervisning *for* de andre handler om å forbedre skolemiljøet til de elevene som tradisjonelt har blitt andregjort. Undervisning *om* de andre handler om å gi «riktig» kunnskap *om* de andre. I funn-kapittelet redegjorde jeg for hvordan lærerne har jobbet med kjønns mangfold i undervisningen. Den undervisningen som lærerne har gjennomført eller reflekterer rundt viser seg i stor grad å være *for* og *om* de andre. Altså *for* og *om* de som bryter med normene for kjønn. Lærerne i studien er blant annet opptatt av å vise representasjon og bruke et inkluderende språk, slik at skolen skal oppleves som en trygg og inkluderende arena. Dette er viktig, fordi man som lærer nettopp ikke skal anta egne elever er «normative» (Kumashiro, 2002), altså at de definerer seg som det kjønn de ble tildelt ved fødselen. Dette er lærerne i studien selv bevisste på, og er en viktig forutsetning for at det i undervisningen tilrettelegges for det mangfoldet som finnes.

Lærerne har undervist *om* den den andre gjennom bruk av blant annet film og bok som tematiserer kjønns mangfold. Dette er viktig for å kunne å vise representasjon, slik at elever som bryter med normene for kjønn potensielt kan kjenne seg igjen og føle seg inkludert i

skolen. I tillegg mente lærerne at det å bruke film og bok var et godt utgangspunkt for samtale om tematikken. Det å bruke en historie som utgangspunkt kan være en fin innfallsvinkel å bruke i undervisningen, fordi det åpner for at elevene kan diskutere et potensielt vanskelig tema gjennom et annet perspektiv enn sitt eget. Det å vise representasjon gjennom historier er i tillegg viktig for å eksponere elevene for kjønns mangfold og gi dem økt kompetanse, noe som forhåpentligvis kan bidra til å normalisere kjønn og ulike kjønnsidentiteter. Likevel er det viktig at man som lærer er bevisst på at elevene, gjennom bruk av for eksempel bok eller film, kun blir presentert for ett perspektiv (Kumashiro, 2002), og at dette perspektivet ikke nødvendigvis er representativt for alle som bryter med normene for kjønn, noe elevene også må gjøres bevisste på. Det blir derfor igjen tydelig at kjønns mangfold burde bli en mer gjentakende del av undervisningen, slik at elevene kan få oppleve flere perspektiver og dermed få en bredere kompetanse og et mindre fragmentert bilde.

6.2.2 Undervisning som er kritisk og bidrar til endring

Røthing og Svendsen (2009) hevder at undervisning i norske klasserom ofte er *for* og *om* den andre, noe denne studien også viser. Derimot er de opptatt av, i likhet med Kumashiro (2002), at man i undervisningen også må vende blikket fra de som blir andregjort til det som skaper diskriminering og andregjøring. Skolen er en sentral og viktig del av samfunnet vårt, som kan bidra til å reprodusere de normene som finnes og opprettholde privilegerer hos noen. For å kunne endre denne praksisen i skolen og bidra til endring i samfunnet hevder Røthing og Svendsen (2009) at lærere må undervise kritisk og gjøre elevene i stand til å se kritisk på det som bidrar til å opprettholde og skape diskriminering i samfunnet. Dette støttes av Goldschmidt-Gjerløw (2022), som mener at normkritisk undervisning og utfordring av skolen kan være viktig for å utfordre heteronormativiteten og fremme kjønns mangfold.

I denne studien kommer det ikke frem om lærerne har hatt noe særlig fokus på å være kritisk til kjønnsnormer når de har undervist om temaet. Likevel kan vi se en antydning til det i det ene undervisningsopplegget Nicolay har gjennomført, der han prøvde å utfordre elevenes stereotypier knyttet til kjønn. Et viktig poeng hos Kumashiro (2002) er at elever må bli bevissthet på hvordan de selv er med på å opprettholde undertrykkelse og stereotypier. Det å aktivt utfordre deres antakelser og fordommer vil derfor være viktig for å kunne endre deres holdninger. Nicolay påpeker dog på at det er vanskelig å bryte de stereotypiene som elevene sitter på. Det kommer ikke frem i intervjuet hvor lang tid det ble brukt på dette undervisningsopplegget, men ut ifra Nicolays utsagn virker det ikke som det ble jobbet

systematisk med det over en lenger periode. Det å bryte stereotypier og endre holdninger skjer ikke på én dag, men krever et kontinuerlig og langsiktig arbeid. Noe som igjen tydeliggjør viktigheten av at kjønns mangfold får en mer sentral plass i skolen, fordi de som bryter med normene for kjønn fortsatt opplever fordommer og blir sett på som «annerledes» (Anderssen et al., 2021). Det kan dermed settes spørsmålsteget ved om dagens lærere har nok kompetanse om kjønns mangfold, og den nødvendige kompetansen som trengs for å blant annet være i stand til å problematisere og utfordre elevenes tankegang og mulige fordommer knyttet til kjønn.

6.3 Manglende kompetanse i å undervise om kjønns mangfold

Når det gjelder antidiskriminerende undervisning, mener Røthing (2020) at det å undervise om kjønns normer og kjønns mangfold krever høy kompetanse hos lærere. Et sentralt funn i denne studien er at lærerne opplever en manglende kompetanse knyttet til hvordan de skal undervise om kjønns mangfold. Som det kom frem i forrige kapittel, uttrykker Marte og Lars blant annet et ønske om at kjønns mangfold gjerne skulle vært mer i fokus på skolene de jobber på, og at de gjerne skulle hatt felles kompetanseheving om kjønns mangfold på skolenivå. De har måttet tilegne seg kompetanse om kjønns mangfold på egenhånd, men Marte tror at et økt fokus i skolen vil bidra til at hun får en bredere kompetanse. Erik og Nicolay har vært igjennom en felles kompetanseheving, men ut ifra deres utsagn, så virker det ikke som om det har vært noe fokus på *hvordan* man som lærer kan undervise om kjønns mangfold. Det kan dermed settes spørsmålsteget ved om den opplæringen lærerne har vært igjennom er tilstrekkelig og faktisk gir lærerne den nødvendige kompetansen som de selv føler de har behov for.

Opplæringen lærerne har vært igjennom viser seg likevel å være viktig og av betydning, da det blant annet påpekes at den har bidratt til økt bevissthet om kjønns mangfold blant de ansatte. Ut ifra lærernes utsagn fikk blant annet de ansatte økt kompetanse om hva de som bryter med normene med kjønn opplevde som utfordrende med skolen. Røthing (2020), i likhet med Kumashiro (2002), mener lærere må bli mer bevisste på hvordan de selv bidrar i reproduksjonen av normer og stereotypier i samfunnet. De lærerne som har vært igjennom opplæring om kjønns mangfold har blitt mer bevisste på hvordan dagens skole skaper utfordringer for de elevene som bryter med kjønns normene. Blant annet det at gutte- og jenteinndeling har preget skolen i lang tid, og at en slik inndeling er problematisk. Som vi vet

finnes det barn og unge som ikke opplever seg som det kjønn de ble tildelt ved fødsel og som omverdenen kanskje tenker at de er. Det å dele elevene inn i kategoriene jente/gutt kan dermed føre til at det oppstår ubehagelige og sårbare situasjoner for disse elevene, samt bidra til å reprodusere tokjønnsnormen i samfunnet. For å kunne forbedre skolemiljøet til disse elevene er det derfor essensielt at man har kunnskap om hva de opplever som utfordrende og sårbart (Kumashiro, 2002).

Opplæringen har dermed bidratt til å øke bevisstheten blant de ansatte når det gjelder kjønn og kjønns mangfold, og lærerne opplever at det har blitt noe mer fokus på skolenivå. På skolene har det for eksempel blitt mer synlighet og representasjon gjennom blant annet temauke, flagging med Pride-flagg og utstilling av bøker på biblioteket. Dette er viktig for å legge til rette *for* den andre, samtidig som det åpner for at elevene kan lære *om* den andre (Kumashiro, 2002). Likevel så kan det settes spørsmålsteget ved om det har blitt nok fokus på kjønns mangfold til at det faktisk har endret undervisningspraksisen til lærerne. Ut ifra lærernes utsagn, virker det ikke som om opplæringen har påvirket deres undervisningshverdag i stor grad. Erik nevner at det er en forventning om at «man skal ta det med inn i klasserommet», altså at man skal inkludere kjønns mangfold i egen undervisning. Likevel opplever han en usikkerhet knyttet til hvordan gjøre det, og det kommer ikke frem i intervjuet at dette blir fulgt opp av ledelsen på noen måte. Det påpekes at det har blitt en økt bevissthet, men det har ikke blitt utarbeidet noen felles plan på skolen for *hvordan* man skal undervise om det og trekke det inn i klasserommet. Lærerne mener for eksempel at det fortsatt er opp til den enkelte lærer hvor mye det undervises om det, noe som kan knyttes til den metodefriheten man har som lærer (Hølland, 2021). Likevel er dette synd, fordi det ender opp med at ansvaret med å inkludere kjønns mangfold blir lagt på læreren, til tross for at de opplever å ikke ha nok kompetanse om det. Noe som trolig er en grunn til at kjønns mangfold ender opp med å bli noe adskilt og ikke en generell del av skolehverdagen.

Lærerne opplever at de er bevisste, men mener derimot ikke at det er nok og ønsker å få økt kompetanse om hvordan de kan undervise om kjønns mangfold. Dette samsvarer med NOU:19 (2019), som mener at et kompetanseløft blant lærere må til for at kjønns mangfold skal få en større plass i skolen. Når det gjelder hvordan type kompetanse lærerne trenger, peker utvalget på normkritisk pedagogikk. Dette er i tråd med Røthing (2020) og Goldschmidt-Gjerløw (2022), som mener at utfordring av skolen og normkritisk undervisning kan være viktig for å fremme kjønns mangfold. Ifølge Røthing (2020) vil dette blant annet innebære at lærere har

kritisk mangfoldskompetanse, noe som sammenfaller med Kumashiro (2002) sine tanker om hvordan skolen kan bidra til å endre samfunnet. Som det kommer frem i teoridelen, vil blant annet kritisk mangfoldskompetanse innebære at lærere kunnskap som gjør dem i stand til å stille kritiske spørsmål til etablerte normer. Funnene i denne studien viser at lærerne ikke har hatt noe særlig fokus på å være kritisk til kjønnsnormer i sin undervisning, til tross for at de ønsker å undervise på en måte som motvirker diskriminering. Det kan tenkes at det kritiske perspektivet ikke er tilstedeværende i lærernes undervisning på grunn av den manglende kompetansen de opplever.

For at lærere skal kunne være i stand til å utfordre elevene og stille kritiske spørsmål til etablerte normer, som tokjønnsnormen, kan det tenkes at det trengs et kompetanseløft slik som #UngIdag-utvalget hevder (NOU:19, 2019). Skolen er en viktig arena for å forebygge og motvirke diskriminering, og som vi vet er barn og unge som bryter med kjønnsnormene spesielt utsatt for mobbing og diskriminering i skolen (Bufdir, 2020). Dermed vil det være viktig at den undervisningen som omhandler kjønns mangfold har som mål å fremme positive holdninger og motarbeide diskriminering, noe som innebærer at lærere har nødvendig kompetanse for å kunne legge til rette for dette. Et kompetanseløft med fokus på normkritikk og kritisk mangfoldskompetanse kan bidra til å utvikle antidiskriminerende undervisning, og dermed skape et trygt og inkluderende skolemiljø.

6.4 Undervisning om kjønns mangfold er utfordrende

Lærerne i denne studien har altså gode intensjoner når det kommer til kjønns mangfold. De ønsker å undervise mer om kjønns mangfold, og de ønsker å undervise på en måte som ikke diskriminerer noen, men som derimot forebygger og hindrer diskriminering. Dette stemmer overens med Røthing og Svendsen (2009) sin oppfatning om at lærere flest ønsker å undervise på en måte som ikke marginaliserer eller andregjør. Likevel, som det har kommet frem tidligere, opplever lærerne derimot en manglende kompetanse knyttet til hvordan undervise om kjønns mangfold. Dette er trolig en grunn til at lærerne opplever undervisning om kjønns mangfold som utfordrende. Det pekes blant annet på en usikkerhet knyttet til hvordan undervise på en måte som inkluderer og bidrar til å «normalisere». Lærerne uttrykker en frykt for å «trå feil», altså at undervisningen skal oppleves ubehagelig for de elevene som bryter med normene for kjønn. En viktig forutsetning for å unngå situasjoner hvor elever kan føle på ubehag, er at klassemiljøet oppleves som trygt og at tema blir lagt opp på best mulig måte

(Grannäs & Ljungquist, 2015). Som det kommer frem i forrige kapittel, er lærerne tydelig på at klasserommet skal oppleves som et trygt sted, men de kjenner på en usikkerhet knyttet til å ta opp temaet på en måte som gjør at det oppleves trygt for de elevene som bryter med normene for kjønn. Blant annet påpekes det at de elevene som bryter med normene for kjønn ikke skal ende opp med å bli i fokus i en slik undervisning, samtidig som deres stemme også må bli ivaretatt. Kumashiro (2002) mener blant annet at det er en svakhet ved undervisningstilnærmingen *om* den andre, fordi det fort kan føre til at den andre blir til «ekspert», og kan dermed bli spurt om å dele deres perspektiv. Selv om intensjonen er god, kan det potensielt føre til ubehagelige opplevelser for de elevene det gjelder. Dette er det viktig at man som lærer er bevisst på og tar hensyn til, noe det virker som lærerne i denne studien er, selv om de opplever det som utfordrende.

Det å undervise om kjønns mangfold på en måte som ikke skaper ubehagelige og vanskelige situasjoner kan også knyttes til en annen utfordring lærerne kjenner på, nemlig at det skal oppstå negative reaksjoner fra enkelte elever. Kjønn er ikke i seg selv et kontroversielt tema, men kan oppleves kontroversielt for noen elever når det er snakk om kjønn som bryter med de tradisjonelle normene (Goldschmidt-Gjerløw et al., 2022). Det kan derfor være vanskelig å se for seg hvordan en samtale om kjønns mangfold vil utspille seg i klasserommet. Lærere unnlater gjerne derfor å ta opp vanskelige temaer i undervisningen, nettopp fordi det kan være vanskelig å vite hvilke konsekvenser denne undervisningen kan ha (Grannäs & Ljungquist, 2015). Som både Marte og Erik påpeker, kan de kjenne på en usikkerhet til det å ta opp kjønns mangfold som tema eller det å vite hvor langt inn i samtaler om kjønns mangfold de skal gå, i frykt for hvordan elevene skal reagere. Dette er i tråd med Røthing (2019) sine oppfatninger, som påpeker at lærere kan kjenne på et ubehag eller en rådvillhet i møte med elever som ytrer seg negativt ovenfor minoritetsgrupper.

Det kan dermed tenkes at lærerne opplever det som vanskelig å ta opp kjønns mangfold som tema i undervisningen, fordi de kan kjenne på en usikkerhet knyttet til hvordan de skal klare å håndtere eventuelle situasjoner hvor elevene ytrer seg negativt. Selv om kjønn potensielt kan føre til ubehag for både lærere og elever, mener Røthing (2019) at dette ubehaget er sentralt for at elevene skal lære å utfordre de normative praksisene som eksisterer i samfunnet. Det at lærerne kjenner på denne usikkerheten, kan knyttes til den manglende kompetansen de opplever. Når kjønn oppleves som et kontroversielt tema, har teorien påpekt betydningen av kompetanse for å kunne undervise og håndtere de situasjonene som mulig kan oppstå. Anker

og Lippe (2015) mener blant annet at lærere har en manglende kompetanse i å undervise om temaer som kan oppleves kontroversielle eller sensitive, og at det dermed oppleves utfordrende å undervise om det. Det gjør at det oppleves utrygt å åpne for diskusjoner som kan ta ukontrollerbare retninger. I og med at lærerne selv opplever at de har en manglende kompetanse, kan dette dermed være en grunn til at for eksempel Lars syns det er «vanskelig å jobbe holdningsskapende». Dette tydeliggjør at det er behov for et kompetanseløft når det gjelder kjønns mangfold, men også når det gjelder andre temaer som kan oppleves kontroversielle.

Lærerne har derimot refleksjoner og tanker om hva som kan bidra til å endre negative holdninger hos elever. For eksempel vektlegger alle økt kunnskap, og ser på kunnskap som et viktig grunnlag for å få et positivt syn på mangfold. Noe som er i tråd med Kumashiro (2002), som mener at empati, toleranse og respekt oppnås gjennom eksponering og økt kunnskap om minoritetsgrupper. Det kommer ikke frem hvordan type kunnskap lærerne mener er viktig å gi elevene, men de peker på viktigheten av at elevene får oppleve flere synspunkter og perspektiver knyttet til kjønn og kjønnsforståelse. Det at elevene får oppleve synspunkter som ikke nødvendigvis stemmer overens med sine egne oppfatninger kan bidra til å utfordre deres antakelser om kjønn (Røthing, 2020). Selv om lærerne ser på dette som viktig, kommer det derimot ikke frem i intervjuene at de har hatt noen diskusjoner om kjønn og kjønns mangfold der fokuset lå på å få frem ulike perspektiver. Dette kan igjen kyttes opp mot det lærerne opplever, at de ikke får til å undervise om kjønns mangfold på den måten de ønsker, noe som videre kan knyttes til den manglende kompetansen. For å kunne utfordre barn og unges påstander og antakelser om kjønn, må lærere være i stand til det (Røthing, 2020). Som det kommer frem tidligere, vil dette blant annet kreve høy kompetanse hos lærere og mer kritiske perspektiver inn i skolen.

6.5 Ideell vs. virkelig undervisningssituasjon om kjønns mangfold

For at alle elever skal føle seg inkludert i skolen, mener Røthing (2020) det er viktig at skolen har et fokus på kjønns mangfold. I likhet med Røthing (2020), mener lærerne i denne studien at kjønns mangfold er et viktig tema som burde få en større plass i skolen. De fire lærerne har alle meninger og tanker om hvordan skolen burde være, og om hvordan inkluderingen av kjønns mangfold burde være i «en ideell verden». I en ideell verden mener lærerne at kjønns mangfold er en selvfølgelighet i skolen og noe som ikke oppfattes som unormalt. I den

reelle verden er ikke dette realiteten, og noe av årsaken til dette mener lærerne er fordi at skolen er preget av en binær tenkemåte og at den er preget av å være heteronormativ. Dette påpeker også Røthing (2020). Lærerne har derimot et ønske om at skolen skal være mindre heteronormativt og at kjønns mangfold generelt skal være mer synlig i skolen og en «naturlig ingrediens» i skolehverdagen, der elevene jevnlig blir eksponert for dette. Å sikre en opplæring der barn og unge lærer at det eksisterer et mangfold av identiteter gjør blant annet at skolen kan bidra til å utfordre tokjønnsnormen (Røthing, 2020). Lærerne ønsker også at kjønns mangfold ikke alltid skal være noe de selv må legge til rette for, men at kjønns mangfold også gjør seg synlig i flere fag og gjennom de læremidlene som blir brukt i undervisningen. Som påpekt i teoridelen, kan mangelen på synlige og positive representasjoner av ulike kjønnsidentiteter gjøre det vanskeligere for elever å føle seg inkludert og representert på skolen (Svendsen et al., 2018). Dette kan også gjøre det vanskeligere for elever å utforske og uttrykke sin egen kjønnsidentitet. I og med at skolen har et grunnleggende ansvar i å sikre at alle elever blir inkludert, er det derfor synd at lærerne i denne studien opplever skolen som heteronormativ.

6.5.1 Læreplanens føringer

Det er en tydelig sammenheng mellom læreplan, lærebok, ressurser og det lærerne underviser om (Røthing & Svendsen, 2009). Lærerne i studien opplever at det er lite ressurser å lene seg på når det gjelder kjønns mangfold, og mener blant annet at lærebøkene er for utdaterte og heteronormative. Dette understreker også Røthing (2020) som mener at læremidlene er for lite oppdatert når det gjelder spørsmål om seksualitet og ulike kjønnsidentiteter. I en ideell verden mener lærerne at læremidlene burde tematisere kjønns mangfold i større grad, slik at det vil være lettere for dem å vektlegge og inkludere kjønns mangfold som tema i undervisningen. Det at lærebøkene tematiserer kjønns mangfold i liten grad, mener lærerne henger sammen med læreplanen. Noe som er i tråd med Røthing (2020), som hevder at læreplanen er både uklar og smal når det kommer til tematiseringen av kjønn og kjønns mangfold. Som det kommer frem tidligere, er det to kompetansemål som tematiserer kjønns mangfold. Lærerne i denne studien underviser på mellomtrinnet, og der er det ett kompetansemål som tematiserer kjønns mangfold:

«Reflektere over variasjoner i identiteter, seksuell orientering og kjønnsuttrykk og egne og andres grenser knyttet til følelser, kropp, kjønn og seksualitet og drøfte hva man kan gjøre om grenser blir brutt» (Kunnskapsdepartementet, 2019b).

Det kan derimot stilles spørsmål ved i hvilken grad det legges opp til at kjønns mangfold skal fokuseres på, da temaet kommer til uttrykk i et kompetansemål hvor det også legges vekt på grensesetting. Dette gjør at det blir opp til den enkelte lærers skjønn å vurdere hvorvidt kjønns mangfold skal tematiseres. I tillegg er det heller ikke opplagt at dette kompetansemålet legger opp til å tematisere kjønns mangfold. I studiens funn kommer det for eksempel frem at Marte opplever dette kompetansemålet som uklart, da hun ikke forstår hva som menes med begrepet «kjønnsuttrykk». Det kan dermed tenkes at andre lærere også opplever dette begrepet som uklart, og derfor ikke nødvendigvis vil knytte det til kjønns mangfold. Dette forsterker både behovet for et kompetanseløft på kjønns teoretisk kunnskap (NOU 2019: 19), og behovet for at læreplanen tydeliggjør og tematiserer kjønns mangfold i større grad (Røthing, 2020). I og med at dette kompetansemålet også tematiserer identitet, kunne kjønns mangfold ha kommet tydeligere frem ved å for eksempel inkludere begrepet «kjønnsidentitet». Det er også verdt å nevne at dette kompetansemålet gjelder for samfunnsfag, som er et relativt lite fag i barneskolen. Dette kan for eksempel være en av grunnene til at lærerne opplever at det er lite fokus på kjønns mangfold i skolen. For å bidra til et økt fokus på kjønns mangfold i skolen, kan det derfor være av betydning at kjønns mangfold også kommer til syne i kompetansemålene i andre fag. Dette er i tråd med Kumashiro (2002), som mener at temaer om den andre må få en større plass i læreplanen for å blant annet unngå at elevene får et ufullstendig og fragmentert bilde. Om kjønns mangfold får en større, tydeligere og mer eksplisitt plass i læreplanen, kan det bidra til at temaet får en større plass i lærernes undervisning og elevene kan få bredere kunnskap.

7 Oppsummering og avslutning

Hensikten med denne studien har vært å undersøke problemstillingen: *Hvordan forstår fire lærere kjønn, og hvilke erfaringer har de med undervisning om kjønns mangfold?* Formålet med denne masteroppgaven har vært å bidra til mer kunnskap om lærernes undervisningspraksis knyttet til kjønns mangfold, da det som nevnt tidligere har blitt fremmet et behov for mer kunnskap på dette området (NOU:19, 2019).

Lærerne i denne studien har en relativ lik oppfatning av kjønn, og mener at det finnes et kjønns mangfold. De ser på kjønn som noe mer enn de to binære kategoriene mann og kvinne. Lærerne har dermed et positivt syn på kjønns mangfold og mener at alle elever skal få lov til å være den de er og «gjøre» kjønn på sin måte. De knytter blant annet kjønn til identitet og er opptatt av at det i skolen skal være rom for elevene til å utforske egen kjønnsidentitet. Den forståelsen og bevisstheten lærerne har om kjønn påvirker deres undervisning, men i ulik grad. Lærerne har ulike erfaringer med kjønns mangfold i undervisningen og har derfor undervist om det på ulike måter. Et fellestrekk er derimot at kjønns mangfold er et tema som ikke har en generell plass i lærernes undervisning, og at det undervises lite om. Stort sett blir det behandlet som et adskilt tema og kjønns mangfold er dermed ikke et gjennomgående i lærernes undervisning. Som vi har sett er det å ikke behandle kjønns mangfold som et adskilt tema en viktig forutsetning for å utvikle antidiskriminerende undervisning (Kumashiro, 2002), og lærerne er selv enige i at kjønns mangfold burde få en større plass i skolen. To av lærerne har fått opplæring i seksualitets- og kjønns mangfold på skolen de jobber på. Selv om denne studien viser at opplæringen har vært av betydning, har den derimot ikke hatt stor innvirkning på disse lærernes undervisningspraksis. De fire lærerne opplever skolen som heteronormativ og understreker at det er lite føringer fra læreplanen og lite tilgjengelige læremidler som tematiserer kjønns mangfold, noe som gjør det vanskelig å vektlegge temaet i undervisningen. I tillegg opplever lærerne en manglende kompetanse knyttet til *hvordan* undervise om kjønns mangfold, noe som også har innvirkning på hvor mye det vektlegges i undervisningen. Den manglende kompetansen gjør blant annet at lærerne kan kjenne på usikkerhet knyttet til å ta opp tematikken i klasserommet.

Lærernes opplevelse av lite fokus på kjønns mangfold i læreplanen og i skolen, samt en opplevelse av manglende kompetanse fører til at kjønns mangfold ikke får den plassen i skolen lærerne gjerne skulle ønske. I en ideell verden er kjønns mangfold en selvfølgelighet og noe

som tematiseres i flere fag, men i den reelle verden er vi ikke der helt enda. Likevel gir denne studiens funn meg en optimisme for fremtiden, fordi lærerne ser på kjønns mangfold som et viktig tema og gjerne ønsker å undervise om det. I tillegg er det også viktig å presisere at lærerne opplever dagens elever som mer tolerante og åpne for kjønns mangfold enn tidligere, noe som antyder at vi har kommet et stykke på vei i arbeidet mot diskriminering. For å komme lenger på vei vil det derimot være nødvendig at kjønns mangfold faktisk får den plassen i skolen som lærerne ønsker. En forutsetning for dette er at kjønns mangfold blant annet får en større og tydeligere plass i læreplanen og skolens læremidler. I tillegg kan det være hensiktsmessig at det blir gitt tydeligere føringer for *hvordan* man skal undervise om kjønns mangfold eller at det blir lagt til rette for et kompetanseløft for lærere som gjør de bedre rustet til å undervise om kjønns mangfold. Et kompetanseløft slås det også fast i NOU:19 (2019) at er nødvendig. Som nevnt innledningsvis opplever jeg selv liten kompetanse på området, fordi lærerutdanningen har tematisert kjønns mangfold i liten grad. For å bidra til et kompetanseløft, kan det derfor være av betydning at kjønns teoretisk kompetanse og kjønns mangfold får en større plass i lærerutdanningen. Som vi har sett i denne oppgaven er det også viktig å inkludere kritiske perspektiver i undervisningen for å kunne utvikle samfunnet og bidra til endring. For at skolen skal oppfylle sitt mandat med å forebygge og motvirke diskriminering, kan det derfor være av betydning om det også legges til rette for et kompetanseløft med fokus på kritiske perspektiver og kritisk mangfoldskompetanse. Det kritiske perspektivet kan bidra til å utfordre heteronormativiteten, som videre kan ha innvirkning på hvilken plass kjønns mangfold får i skolen.

7.1 Studiens begrensinger og forslag til videre forskning

Forskningsprosjektets metodiske valg påvirker resultatet av studien, og i dette prosjektet har jeg kun benyttet meg av intervju som metode. Jeg har derfor fått god innsikt i lærernes erfaringer og opplevelser med undervisning om kjønns mangfold, men har ikke fått sett hvordan denne undervisningen utspiller seg i praksis. Det kunne derfor vært nyttig å også undersøke temaet gjennom observasjon, slik at man kan få et bredere bilde av lærernes undervisningspraksis, og innsikt i hvordan elevene responderer på slik undervisning og hvordan samtaler om kjønns mangfold utspiller seg i klasserommet. I denne studien har jeg vært opptatt av lærerperspektivet, og studien gir dermed ingen kunnskap om hvordan elevene opplever undervisning om kjønns mangfold. For å få et mer helhetlig bilde av hvordan undervisning om kjønns mangfold oppleves, kunne det derfor både vært interessant og viktig å

belyse tematikken gjennom elevperspektivet. Da kunne man også fått et innblikk i hvordan elevene oppfatter og forstår kjønn og kjønns mangfold.

Det er også viktig å presisere at dette bare er et utvalg lærere, som etter min oppfatning virker spesielt interesserte i tematikken. Selv om denne studien viser at lærerne har et positivt syn og ser på kjønns mangfold som et viktig tema i skolen, kan det tenkes at ikke alle lærere har den samme oppfatningen. For å kartlegge situasjonen i det norske klasserom i større grad og kunne si noe bredere om læreres inkludering av kjønns mangfold i undervisningen, kan det derfor være av betydning å gjøre et større forskningsprosjekt både for å kartlegge læreres holdninger knyttet til kjønn og deres kompetanse på området. Dette vil være hensiktsmessig for å bedre kunne vite hva et eventuelt kompetanseløft burde fokusere på.

Referanseliste

- Anderssen, N., Eggebø, H., Stubberud, E. & Holmelid, Ø. (2021). *Seksuell orientering, kjønns mangfold og levekår. Resultater fra spørreundersøkelsen 2020*. Institutt for samfunnspsykologi, Universitetet i Bergen.
- Anker, T. & Lippe, M. v. D. (2015). Når terror ties i hjel - En diskusjon om 22. juli og demokratisk medborgerskap i skolen. *Norsk pedagogisk tidsskrift*, 99(2), 85-96.
<https://doi.org/10.18261/ISSN1504-2987-2015-02-03>
- Arntzen, M. & Renolen, M. (2018). *Prinsesse Ivar : om barn og kjønnsidentitet*. Gan Aschehoug.
- Befring, E. (2015). *Forskningsmetoder i utdanningsvitenskap*. Cappelen Damm akademisk.
- Benestad, E. E. P. & Almås, E. (2001). *Kjønn i bevegelse*. Universitetsforl.
- Björkman, L., Bromseth, J. & Hill, H. (2021). Normkritisk pedagogik – framväxten och utvecklingen av ett nytt begrepp i den svenska utbildningskontexten. *Nordisk tidsskrift for pedagogikk og kritikk*, 7, 179-195.
<https://pedagogikkogkritikk.no/index.php/ntp/article/view/2314/5511>
- Blikstad-Balas, M. & Dalland, C. P. (2021). Forskningsdesign – hva må du tenke på når du skal planlegge et forskningsprosjekt? I E. Andersson-Bakken & C. P. Dalland (Red.), *Metoder i klasseromsforskning : forskningsdesign, datainnsamling og analyse*. Universitetsforlaget.
- Bufdir. (2015). *Tokjønnsmodellen*. Hentet 10. februar 2023 fra
https://bufdir.no/lhbt/LHBT_ordlista/T/Tokjønnsmodellen/
- Bufdir. (2020). *Trakassering og mobbing av lhbtq-personer i skole og utdanning*.
https://www2.bufdir.no/Statistikk_og_analyse/lhbtq/Skole_og_utdanning/Trakassering_og_mobbing_av_LHBT_personer_i_skole_og_utdanning/
- Bufdir. (2021). *Kjønns- og seksualitetsmangfold*. <https://www.bufdir.no/likestilling/lhbtq-ordlista/>
- Bufdir. (2022). *Hvor mange er lhbtq?* Hentet 29. april 2023 fra
https://www2.bufdir.no/Statistikk_og_analyse/lhbtq/Hvor_mange/
- Christoffersen, L. & Johannessen, A. (2012). *Forskningsmetode for lærerutdanningene*. Abstrakt forl.
- Dalgaard, T. (2016). Kjønn og identitet i et sosiologisk perspektiv. I M. Hjerrild (Red.), *Like muligheter - om pedagogens arbeid med kjønn, seksualitet og mangfold*. Gyldendal Akademisk.

- Day, J. K., Perez-Brumer, A. & Russell, S. T. (2018). Safe Schools? Transgender Youth's School Experiences and Perceptions of School Climate. *J Youth Adolesc*, 47(8), 1731-1742. <https://doi.org/10.1007/s10964-018-0866-x>
- Fladmoe, A. (2019). *Hatytringer og hets på arbeidsplassen : Tilleggsanalyse til prosjektet «Erfaringer med hatytringer og hets blant LHBT-personer, andre minoritetsgrupper og den øvrige befolkningen*. Institutt for samfunnsforskning.
- Goldschmidt-Gjerløw, B. (2022). Når kjønn og seksualitet utfordres i undervisning. I M. K. Jore (Red.), *Kontroversielle, emosjonelle og sensitive tema i skolen*. Universitetsforlaget.
- Goldschmidt-Gjerløw, B., Eriksen, K. G. & Jore, M. K. (2022). Undervisning som balansekunst. I B. Goldschmidt-Gjerløw, K. G. Eriksen & M. K. Jore (Red.), *Kontroversielle, emosjonelle og sensitive tema i skolen*. Universitetsforlaget.
- Grannäs, J. & Ljungquist, S. (2015). Berättelsen som forum för kontroversiella frågor.
- Hølland, S. (2021). *Inkludering og tilpasset opplæring : til alle elevers beste* (1. utgave. utg.). Fagbokforlaget.
- Kumashiro, K. K. (2002). *Troubling education: Queer activism and antioppressive education*. New York u.a: RoutledgeFalmer.
- Kunnskapsdepartementet. (2017). *Overordnet del – verdier og prinsipper for grunnopplæringen*. Fastsatt som forskrift ved kongelig resolusjon. Læreplanverket for Kunnskapsløftet 2020. <https://www.udir.no/lk20/overordnet-del/>
- Kunnskapsdepartementet. (2019a). *Læreplan i naturfag (NAT01-04)*. Fastsatt som forskrift. Læreplanverket for Kunnskapsløftet 2020. <https://www.udir.no/lk20/nat01-04/kompetansemaal-og-vurdering/kv80>
- Kunnskapsdepartementet. (2019b). *Læreplan i samfunnsfag (SAF01-04)*. Fastsatt som forskrift. Læreplanverket for Kunnskapsløftet 2020. <https://www.udir.no/lk20/saf01-04/kompetansemaal-og-vurdering/kv146?lang=nob>
- Kvale, S. & Brinkmann, S. (2018). *Det kvalitative forskningsintervju*. Gyldendal Akademisk.
- Nielsen, H. B. (2018). Nye perspektiver på kjønn og skole i forandring. I H. B. Nielsen (Red.), *Forskjeller i klassen - nye perspektiver på klasse og etnisitet i skolen*.
- NOU 2019: 19. (2019). *Jenterom, gutterom og mulighetsrom: Likestillingsutfordringer blant barn og unge*. K. o. likestillingsdepartementet. <https://www.regjeringen.no/contentassets/efa97f020331439a8adbb84dd90ab426/no/pdfs/nou201920190019000dddpdfs.pdf>

- NOU:19. (2019). *Jenterom, gutterom og mulighetsrom: Likestillingsutfordringer blant barn og unge*. K. o. likestillingsdepartementet.
<https://www.regjeringen.no/contentassets/efa97f020331439a8adbb84dd90ab426/no/pdfs/nou201920190019000dddpdfs.pdf>
- Opplæringslova. (1998). *Nulltoleranse og førebyggjande arbeid* (§9A-3).
<https://lovdata.no/nav/lov/1998-07-17-61/kap9a>
- Poteat, V. P., Slaatten, H. & Breivik, K. (2019). Factors associated with teachers discussing and intervening against homophobic language. *Teaching and teacher education*, 77, 31-42. <https://doi.org/10.1016/j.tate.2018.09.006>
- Ryan, C. L., Patraw, J. M. & Bednar, M. (2013). Discussing Princess Boys and Pregnant Men: Teaching About Gender Diversity and Transgender Experiences Within an Elementary School Curriculum. *Journal of LGBT youth*, 10(1-2), 83-105.
<https://doi.org/10.1080/19361653.2012.718540>
- Ryen, A. (2002). *Det kvalitative intervjuet : fra vitenskapsteori til feltarbeid*. Fagbokforl.
- Røthing, Å. (2014). Kjønn, normer og identiteter i skolen. I J. H. Stray & L. Wittek (Red.), *Pedagogikk - en grunnbok* (Bd. 1). Cappelen Damm Akademisk.
- Røthing, Å. (2019). Ubehagets pedagogikk. *FLEKS (Oslo)*, 6(1).
<https://doi.org/10.7577/fleks.3309>
- Røthing, Å. (2020). *Mangfoldskompetanse og kritisk tenkning : perspektiver på undervisning* (1. utgave. utg.). Cappelen Damm akademisk.
- Røthing, Å. & Svendsen, S. H. B. (2009). *Seksualitet i skolen : perspektiver på undervisning*. Cappelen Damm.
- Schei Jessen, R. (2023, 20. mars). Kjønnsuttrykk. I *Store medisinske leksikon*. Hentet 20. april 2023 fra
- Stradling, R. (1984). The Teaching of Controversial Issues: an evaluation. *Educational Review*, 36(2), 121-129. <https://doi.org/10.1080/0013191840360202>
- Svendsen, S. H. B., Stubberud, E. & Djupedal, E. F. (2018). Skeive ungdommers identitetsarbeid: SKAM etter homotoleransen. *Tidsskrift for kjønnsforskning*, 42(3), 162-183. <https://doi.org/10.18261/issn.1890-7008-2018-03-03>
- Sætra, E. (2021). Hva er et kontroversielt spørsmål? *Norsk pedagogisk tidsskrift*, 105(1), 93-102. <https://doi.org/10.18261/issn.1504-2987-2021-01-09>
- Tjora, A. H. (2017). *Kvalitative forskningsmetoder i praksis* (3. utg. utg.). Gyldendal akademisk.

- Ullman, J. (2017). Teacher positivity towards gender diversity: exploring relationships and school outcomes for transgender and gender-diverse students. *Sex education*, 17(3), 276-289. <https://doi.org/10.1080/14681811.2016.1273104>
- Utdanningsdirektoratet. (2023). *Høy trivsel og godt læringsmiljø, men flere forteller om mobbing og lav motivasjon*.
- Von Der Lippe, M. (2021). Teaching controversial issues in RE: the case of ritual circumcision. *British Journal of Religious Education*, 43(4), 400-410. <https://doi.org/10.1080/01416200.2019.1638227>

Vedlegg 1: Intervjuguide

Intervjuguide

Før vi starter:

- Takk for deltakelse og kort forklaring av prosjekt
- Gjennomgang av samtykkeskjema
- Ingen elever skal bli snakket om - Er det noen spørsmål før vi starter?
- Forklare lydopptaker

Innledning

- Hvor lenge har du jobbet som lærer?
- Hva slags utdanning har du?
- Hvilke fag underviser du i?
- Hvilket trinn?

Kjønns mangfold

- Hva legger du i begrepet kjønn?
- Hva tenker du når du hører begrepet kjønns mangfold? o Hva handler kjønns mangfold om for deg i skolesammenheng?
- Hvordan opplever du egen kompetanse om kjønns mangfold?
  - o Hvorfor tror du det er slik?
  - o Hvordan har lærerutdanningen og arbeidsplass lagt til rette for at dette kan utvikles?
  - o Hvordan tenker du at du kan tilegne deg mer kompetanse om kjønns mangfold?
- Hvordan tenker du at man kan jobbe med elevers holdninger og forståelse av kjønn?

Undervisning om kjønns mangfold

- Har kjønns mangfold noen gang vært et tema i din undervisning?
  - o Undervisningsopplegg? Hva gjorde du? o Hvordan opplever du å undervise om kjønns mangfold? / Hvordan tror du det er å undervise om kjønns mangfold? Muligheter/utfordringer?
  - o Hvilke ressurser ble brukt / hvilke ressurser vil du benytte deg av hvis du skal undervise om det?
  - o Hvordan responderte elevene på det / hvordan tror du dine elever vil respondere på en slik undervisning?
  - o Noe du ville endret til neste økt om temaet?
  - o Hvordan tenker du at det er viktig å forberede seg før en skal undervise om et slikt tema?
  - o Overordnet nivå: Hvilken plass har kjønns mangfold generelt i din undervisning?
-
- Arbeid med kjønns mangfold i lys av livsmestring/identitetsutvikling?
- Hvordan syns du kjønns mangfold kommer til syne i læreplanen?

- (Ved behov: vise kompetansemål)
- I lærebøker?

Antidiskriminerende undervisning/arbeid

- En viktig del av skolens mandat er å forebygge diskriminering. «Skolen skal fremme demokratiske verdier og holdninger som motvekt mot fordommer og diskriminering».
  - o Hvordan jobber du med dette? I lys av kjønns mangfold?
- Har du noen gang opplevd at elever kommer med hatefulle ytringer rundt kjønn og seksualitet? Hva skjedde?
  - o På hvilken måte håndterte du det/håndterer du det?
- Hva tenker du om å bruke temaer i undervisningen som du vet kan oppleves sensitivt eller kontroversielt for elevene?
- Hvordan tenker du at kjønn kan oppleves som et sensitivt tema?

Det profesjonelle læringsfellesskapet

- Hvordan er det profesjonelle samarbeidet på din skole?
- Hvordan arbeider dere som skole med inkludering i lys av kjønns mangfold?
- Bli kontroversielle/sensitive temaer som kjønns mangfold, tatt opp og diskutert i plenum?
  - o Felles idé om hvordan man skal forholde seg til det?
- Skolens rolle/ansvar i det store og hele?

Avsluttende spørsmål

- Hvordan syns du intervjuet var?
- Noe du stusset over?
- Ønsker du å lese over transkripsjonen når den er ferdigskrevet? - Noe du vil legge til?

Takk for at du valgte å stille opp til intervju!

Vedlegg 2: Vurdering fra NSD

01.05.2023, 23:27

Meldeskjema for behandling av personopplysninger

[Meldeskjema](#) / [Master i profesjonsrettet pedagogikk](#) / Vurdering

Vurdering av behandling av personopplysninger

Referansenummer 802560	Vurderingstype Standard	Dato 17.01.2023
----------------------------------	-----------------------------------	---------------------------

Prosjekttittel

Master i profesjonsrettet pedagogikk

Behandlingsansvarlig institusjon

OsloMet – storbyuniversitetet / Fakultet for lærerutdanning og internasjonale studier / Institutt for grunnskole- og faglærerutdanning

Prosjektansvarlig

Cecilie Dalland Pedersen

Student

Nova Bakken Johansen

Prosjektperiode

02.01.2023 - 15.05.2023

Kategorier personopplysninger

Alminnelige

Lovlig grunnlag

Samtykke (Personvernforordningen art. 6 nr. 1 bokstav a)

Behandlingen av personopplysningene er lovlig så fremt den gjennomføres som oppgitt i meldeskjemaet. Det lovlige grunnlaget gjelder til 15.05.2023.

[Meldeskjema](#)

Kommentar

OM VURDERINGEN

Sikt har en avtale med institusjonen du forsker eller studerer ved. Denne avtalen innebærer at vi skal gi deg råd slik at behandlingen av personopplysninger i prosjektet ditt er lovlig etter personvernregelverket.

DATABEHANDLER

Onedrive / Sharepoint og Nettskjema er databehandler. Vi legger til grunn at behandlingen oppfyller kravene til bruk av databehandler, jf. personvernforordningen art. 28 og 29.

DE REGISTRERTES RETTIGHETER

Prosjektet vil gjøre tiltak for å ivareta de registrertes rettigheter etter personvernforordningen (art. 12 nr. 1 og 2), og gi informasjon i samsvar med art. 13/14.

De registrerte har i utgangspunktet rett til innsyn, retting, sletting av sine opplysninger, hvis de sikkert kan identifiseres i datamaterialet. Hvis en registrert tar kontakt om sine rettigheter, anbefaler vi at du rådfører deg med institusjonen din så snart som mulig, for bistand. Institusjonen har plikt til å vurdere om rettighetene skal/kan innfris, og svare den registrerte innen en måned. Personverntjenester kan også kontaktes for råd og veiledning om rettigheter.

FØLG DIN INSTITUSJONS RETNINGSLINJER

Vi har vurdert at du har lovlig grunnlag til å behandle personopplysningene, men husk at det er institusjonen du er ansatt/student ved som avgjør hvilke databehandlere du kan bruke og hvordan du må lagre og sikre data i ditt prosjekt. Husk å bruke leverandører som din institusjon har avtale med (f.eks. ved skylagring, nettspørreskjema, videosamtale el.)

Personverntjenester legger til grunn at behandlingen oppfyller kravene i personvernforordningen om riktighet (art. 5.1 d), integritet og konfidensialitet (art. 5.1 f) og sikkerhet (art. 32).

MELD VESENTLIGE ENDRINGER

Dersom det skjer vesentlige endringer i behandlingen av personopplysninger, kan det være nødvendig å melde dette til oss ved å oppdatere meldeskjemaet. Se våre nettsider om hvilke endringer du må melde: <https://sikt.no/melde-endringer-i-meldeskjema>

<https://meldeskjema.sikt.no/6384a139-ec76-4956-927a-1ba0335ab9a1/vurdering>

1/2

Vedlegg 3: Informasjonsskriv og samtykkeerklæring

Vil du delta i forskningsprosjektet ”Kjønns mangfold i skolen”?

Dette er et spørsmål til deg om å delta i et forskningsprosjekt hvor formålet er å undersøke læreres erfaringer med kjønns mangfold og undervisning om kjønns mangfold. I dette skrivet gir vi deg informasjon om målene for prosjektet og hva deltakelse vil innebære for deg.

Formål

Som del av min avsluttende oppgave ved OsloMet ønsker jeg å undersøke hvordan lærere forholder seg til kjønns mangfold, og hvordan de inkluderer det i egen undervisningspraksis. I 2019 ble det publisert en utredning hvor det blant annet ble trukket frem at det er et behov for et større fokus på likestilling relatert til kjønns mangfold i skolen. Utredningen viser også at det er et behov for mer kunnskap om lærerens og skolens praksis. Hovedfokus i min masteroppgave vil derfor være lærere og deres undervisningspraksis. Hensikten med oppgaven er å undersøke læreres opplevelse av kjønns mangfold, om og eventuelt hvordan de underviser om det, og hvilke erfaringer/tanker de har med å undervise om det. Min problemstilling er som følgende:

Hvordan forstår et utvalg lærere begrepet kjønn, og hvilke erfaringer har de med kjønns mangfold i undervisningen?

Formålet med prosjektet er å kunne si noe om læreres kompetansegrunnlag når det gjelder kjønns mangfold, og deres opplevelser og tanker rundt det å undervise om det.

Hvem er ansvarlig for forskningsprosjektet?

Førsteamanuensis Cecile Dalland Pedersen ved institutt for grunnskole- og faglærerutdanning på OsloMet er ansvarlig for prosjektet. Masterstudent Nova Johansen vil stå for innhenting og behandling av data.

Hvorfor får du spørsmål om å delta?

Du får spørsmål om å delta i undersøkelsen da du er grunnskolelærer på mellomtrinnet. Det vil være 4 lærere som får henvendelsen

Hva innebærer det for deg å delta?

Dersom du velger å delta i forskningsprosjektet vil det gjennomføres et intervju på avtalt sted. Intervjuet vil vare i ca. 45 min. Her vil jeg stille spørsmål som dreier seg om blant kjønns mangfold, undervisning om kjønns mangfold, antidiskriminerende arbeid og det profesjonelle fellesskapet på skolen.

Jeg vil bruke diktafonappen til Universitetet i Oslo til å ta opptak av intervjuet. Denne appen krypterer innholdet automatisk og sender det til et «nettskjema». Lydopptaket vil dermed ikke bli lagret på mobilen eller i appen. Lydopptaket vil lagres elektronisk gjennom diktafonappen på prosjektets sikre lagringsområde. Intervjuene vil bli transkribert og anonymisert. De transkriberte notatene vil lagres på en sikker server på OsloMet. Etter transkripsjon vil data bli oppbevart anonymt og vil ikke inneholde noe form for gjenkjennbare data som kan spores tilbake til deg eller skolen. All informasjon som gis i intervjuene vil bli behandlet konfidensielt.

Det er frivillig å delta

Det er frivillig å delta i prosjektet. Hvis du velger å delta, kan du når som helst trekke samtykket

tilbake uten å oppgi noen grunn. Alle dine personopplysninger vil da bli slettet. Det vil ikke ha noen negative konsekvenser for deg hvis du ikke vil delta eller senere velger å trekke deg.

Ditt personvern – hvordan vi oppbevarer og bruker dine opplysninger

Jeg vil bare bruke opplysningene om deg til formålene jeg har fortalt om i dette skrivet. Jeg behandler opplysningene konfidensielt og i samsvar med personvernregelverket. Det er kun jeg som student som vil ha tilgang til materialet.

For å ivareta personvern vil jeg benytte meg av koder som for eksempel Lærer 1. I tillegg vil jeg erstatte navn og kontaktopplysning med samme kode og lagre adskilt fra øvrig data på forskningsserveren. Det transkriberte materialet vil krypteres og lagres innelåst.

Hva skjer med personopplysningene dine når forskningsprosjektet avsluttes?

Opplysningene anonymiseres når prosjektet avsluttes/masteroppgaven er godkjent, noe som etter planen er juni 2023. Etter prosjektslutt vil alt av opptak, transkriberinger og kontaktopplysninger slettes, og det transkriberte materialet vil makuleres.

Hva gir oss rett til å behandle personopplysninger om deg?

Vi behandler opplysninger om deg basert på ditt samtykke.

På oppdrag fra Institutt for grunnskole- og faglærerutdanning på OsloMet har Personverntjenester vurdert at behandlingen av personopplysninger i dette prosjektet er i samsvar med personvernregelverket.

Dine rettigheter

Så lenge du kan identifiseres i datamaterialet, har du rett til:

- innsyn i hvilke opplysninger vi behandler om deg, og å få utlevert en kopi av opplysningene
- å få rettet opplysninger om deg som er feil eller misvisende
- å få slettet personopplysninger om deg
- å sende klage til Datatilsynet om behandlingen av dine personopplysninger

Hvis du har spørsmål til studien, eller ønsker å vite mer om eller benytte deg av dine rettigheter, ta kontakt med *Institutt for grunnskole- og faglærerutdanning på OsloMet* ved Cecile Dalland Pedersen. E-post: cecilie.dalland@oslomet.no eller masterstudent Nova Johansen ved s313692@oslomet.no

- Vårt personvernombud: Ingrid S. Jacobsen. Personvernombudet kan nås via e-post: personvernombud@oslomet.no

Hvis du har spørsmål knyttet til Personverntjenester sin vurdering av prosjektet, kan du ta kontakt med:

- Personverntjenester på epost (personverntjenester@sikt.no) eller på telefon: 53 21 15 00

Med vennlig hilsen

Cecilie Dalland Pedersen
(veileder)

Nova Johansen
(masterstudent)

Jeg har mottatt og forstått informasjon om prosjektet [*sett inn tittel*], og har fått anledning til å stille spørsmål. Jeg samtykker til:

å delta i intervju

Jeg samtykker til at mine opplysninger behandles frem til prosjektet er avsluttet

---

(Signert av prosjektdeltaker, dato)